

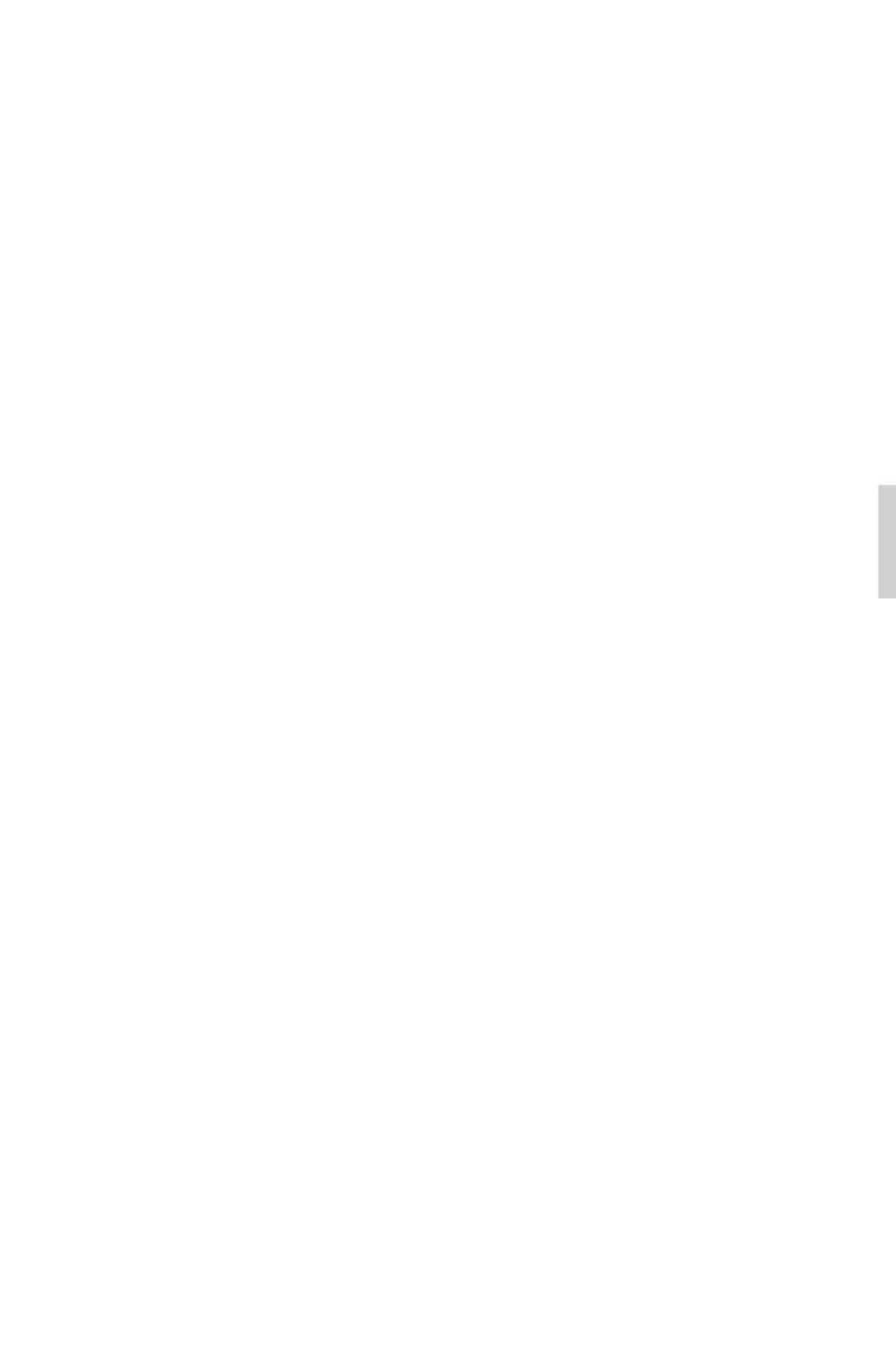
नेपालको कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था

सहधीय संसद

राष्ट्रिय सभा

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति

नेपालको कृषि, उर्जा ए दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था

सहृदीय संसद
राष्ट्रिय सभा

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति

कृति:

नेपालको कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था

प्रकाशक:

सङ्घीय संसद्, राष्ट्रिय सभा

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति

फोन: ००९७७-१४२११९६२/१४२००२६१

सिंहदरवार, काठमाण्डौ ।

प्रकाशन सहयोगी:

संसद् सहयोग परियोजना

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम

फोन/फ्याक्स: ००९७७-१५०१३०५६/१५०१३०५५

तारा हाउस, सानेपा, ललितपुर, नेपाल ।

पो.ब. नं. १०७

काठमाण्डौ, नेपाल ।

पहिलो प्रकाशन:

वि. सं. २०७७/सन् २०२० ।

सर्वाधिकार ©:

प्रकाशकमा ।

अग्निप्रसाद सापकोटा
सभामुख

संघीय संसद प्रतिनिधि सभा

फोन नं. : ०१-४२००१५९/४२००१३७
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

शुभकामना

संघीय संसद, राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले नेपालको कृषि, उर्जा र दूरसञ्चारका क्षेत्रमा प्रत्यायोजित विधायन कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन पुस्तकका रूपमा प्रकाशन गर्न लागेको खबरले मलाई खुसी तुल्याएको छ ।

संघीय संसदका नियमावलीहरू मध्ये प्रतिनिधि सभा नियमावलीले प्रतिनिधि सभाका विषयगत समितिहरूलाई नै प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन सम्बन्धी काम गर्ने अधिकार र दायित्व तोकेको छ भने राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिलाई प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन सम्बन्धी विषय हेर्नेगरी विशेष जिम्मेवारी तोकेको छ । यसबाट संघीय संसदमा प्रत्यायोजित विधायनको सम्बन्धमा उचित तथा पर्याप्त व्यवस्थापन गरिएको छ भन्ने स्पष्ट छ । प्रतिनिधि सभाका सबै विषयगत समितिहरू र राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धमा पर्याप्त अध्ययन अनुसन्धान र खोज गर्नु अनिवार्य हुन्छ ।

प्रत्यायोजित विधायनका निश्चित सिद्धान्त, सीमा र मूल्यमान्यताहरू हुन्छन्, जसलाई विधेयकको मस्यौदा तर्जुमा गर्दा देखि, विधेयकउपर छलफल गरि विधेयक पारित गर्दाका चरणहरूमा समेत विशेष ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी हुन्छ । विशेषत संसदले विधेयक पारित गर्ने समयमा कुन विषयहरूमा कानून निर्माण गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने हो, प्रत्यायोजित अधिकारको दुरुपयोग हुन सक्ने अवस्थाहरू कति रहन्छ, कुन कुन विषयमा कानून निर्माणको अधिकार प्रत्यायोजन गर्न अनिवाय हुन्छ जस्ता विषयहरूमा विशेष ध्यान दिनु जरुरी हुन्छ । कतिपय विषयमा संसदलाई छल्ले प्रयोजनले समेत विधेयकको मस्यौदाका चरणमा नै कानून निर्माणको अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने गरि प्रस्ताव गरेको समेत हुनसक्छ ।

कहिलेकाहीं सरकारले कानून निर्माणका लागि गरेको अधिकार प्रत्यायोजनको मनसाय विपरित नियमावली, विनियमावली तथा निर्देशिकाहरू तर्जुमा गर्न सक्नेतर्फ समेत सांसदहरू तथा समितिहरू विशेष चनाखो हुनु जरुरी हुन्छ । अन्यथा प्रत्यायोजित विधायनहरू बन्ने क्रममा अधिकारको दुरुपयोग हुने सम्भावना समेत त्यतिकै रहन्छ । यसै प्रयोजनका लागि प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले कृषि, ऊर्जा र दूरसञ्चारका क्षेत्रमा बनेका प्रत्यायोजित विधायनहरूको कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरि प्रकाशन गर्न लागेको यो पुस्तकले प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धमा भएका कमी कमजोरीहरूमा सुधार गरि प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त अनुकूल कानून निर्माण गर्ने कार्यमा महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले गर्न लागेको यस कार्यको प्रशंसा गर्दै यसमा सहयोग पुऱ्याउने सवैलाई धन्यवादसहित वधाई एव शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

२०७०-०८-२९

अग्निप्रसाद सापकोटा

अध्यक्ष

संघीय संसद राष्ट्रिय सभा

फोन : ०१-४२११७५६
फ्याक्स : ०१-४२११७५३
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

शुभकामना

संघीय संसद, राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति र संसद सहयोग परियोजना, संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमको सहकार्यमा नेपालको **कृषि उर्जा र दूरसञ्चारका क्षेत्रमा प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धी** अध्ययन प्रतिवेदन पुस्तकका रूपमा प्रकाशन हुन लागेकोमा बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

संघीय संसदका सबै विषयगत समितिहरूलाई प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन सम्बन्धी अधिकार र दायित्व तोकिएको भए तापनि राष्ट्रिय सभामा यही विषयमा केन्द्रित रही कार्य गर्नका लागि छुट्टै समितिको व्यवस्था गरिएकाले पनि प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापनमा राष्ट्रिय सभाको विशेष जिम्मेवारी रहेको स्पष्ट हुन्छ। प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले प्रत्यायोजित विधायनलाई व्यवस्थित गर्न धेरै मेहनत गरेको छ। सातै प्रदेशमा छलफल र अन्तर्क्रिया गर्ने, नेपाल सरकारका मन्त्री एवं सचिवहरूसँग प्रत्यायोजित विधायनका सम्बन्धमा छलफल र निर्देशन गर्ने कार्य गर्दै आएको छ।

मूलतः कानून बनाउने अधिकार संसदको हो तापनि कतिपय अवस्थामा संसदबाट पारित ऐनमा नेपाल सरकार वा संविधान वा कानून बमोजिम स्थापित स्वायत्त संस्थाहरूलाई नियमावली र आवश्यकता अनुसार अन्य कानूनहरू बनाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको हुन्छ। यसरी प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत निर्माण भएका ति विधायनहरूको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिमा जाँच गर्ने दायित्व पनि संसद कै हुन्छ। अन्यथा यसको अनियन्त्रित प्रयोगले कानूनी शासनको मान्यताको उलंघन गर्दछ। त्यसैले संसदले प्रत्यायोजित विधायनको उचित जाँच गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ, नियन्त्रण गर्नुपर्ने हुन्छ।

राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले प्रत्यायोजित विधायनको व्यवस्थापनमा हालसम्म निर्वाह गरेको प्रभावकारी भूमिकाका लागि समितिका सभापति माननीय रामनारायण विडारी लगायत समितिका सम्पूर्ण माननीय सदस्यहरू तथा सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अन्त्यमा, यस अध्ययन तथा प्रकाशनबाट प्रत्यायोजित विधायनको निर्माण तथा अभ्यासको विद्यमान अवस्था र प्रवृत्तिका बारेमा महत्वपूर्ण जानकारी हुनुका साथै यसको नियन्त्रणमा सरकार, सम्बन्धित निकाय, संघीय संसद, विषयगत समितिहरू र मा. सदस्यहरूको लागि समेत उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु।

मांसिर, २०७७

गणेशप्रसाद तिमिल्सिना
अध्यक्ष

शशिकला दहाल
उपाध्यक्ष

संघीय संसद
राष्ट्रिय सभा
राष्ट्रिय सभा

फोन : ०१-४२००१३९
सिंहवजार, काठमाडौं, नेपाल

प.सं.
२२

शुभ-कामना

संघीय संसद, राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आशवासन समिति र संसद सहयोग परियोजना, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रमको सहकार्यमा नेपालको कृषि, ऊर्जा र दूरसञ्चारका क्षेत्रमा प्रत्यायोजित विधायन कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन पुस्तकका रूपमा प्रकाशन हुनलागेको खबर सुन्न पाउँदा खुशी लागेको छ।

राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आशवासन समितिले प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापनका सम्बन्धमा छलफल, अन्तरीक्रिया, प्रशिक्षण, अध्ययन/अनुसन्धान र निगरानीजन्य कार्यहरूका साथै सरकार तथा सम्बन्धित निकायका नाउँमा आवश्यक निर्देशनहरू पनि जारी गर्दै आएको छ। यसैक्रममा, कृषि, ऊर्जा र दूरसञ्चारको क्षेत्रमा गरिएको यस अध्ययनको निष्कर्ष तथा सुझावहरू हाल प्रचलनमा रहेका प्रत्यायोजित विधायनहरू सच्याउन र आगामी विनमा प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा र अक्षित्यारी विपरित नहुनेगरी प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाउनका लागि नेपाल सरकार, संघीय संसद, संसदीय समितिहरू, माननीय सदस्यहरू, सवैधानिक अङ्ग तथा स्वायत्त निकायहरूका लागि समेत महत्वपूर्ण आधार बन्ने विश्वास लिएको छ।

यस अध्ययन तथा प्रकाशनका लागि योगदान दिनुहुने समितिका सभापति माननीय रामनारायण विडारी, समितिका माननीय सदस्यज्यूहरू एवं समितिका सचिव सुदर्शन खड्कालाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अन्तमा, प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन सम्बन्धी जानकारीमूलक यस पुस्तक संघीय संसदका माननीय सदस्यहरूका साथै सम्पूर्ण कानूननिर्माताहरूको लागि लाभप्रद हुने विश्वास सहित सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

३० मंसिर २०७७

शशिकला दहाल
उपाध्यक्ष

रामनारायण विडारी
सभापति
प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी
आश्वासन समिति
राष्ट्रिय सभा
संघीय संसद, नेपाल

Ramnarayan Bidari
Chairperson
Delegated Legislation and
Government Assurance Committee
National Assembly
Federal Parliament, Nepal

प्रकाशकीय

सङ्घीय संसद, राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिका लागि संसद सहयोग परियोजना, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रमको सहकार्यमा **नेपालको कृषि, ऊर्जा र दूरसञ्चारका क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था** वारे अध्ययन भई सो अध्ययन प्रतिवेदनलाई आधार मानी पुस्तक प्रकाशन गर्न पाएकोमा खुशी लागेको छ ।

यस अध्ययनको निष्कर्षबाट विधायिकी कानून अर्थात ऐन बमोजिम बनेका प्रचलित प्रत्यायोजित विधायनहरूमा देखिएका कमि कमजोरीहरूलाई संशोधन गर्ने तथा आगामी दिनमा यस्ता प्रत्यायोजित विधायनहरू प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्य-मान्यता र अख्तियारी विपरीत नहुने गरी बनाउनुका लागि नेपाल सरकार, सङ्घीय संसद, संसदीय समिति र संवैधानिक अड्डा तथा स्वायत्त निकायहरूलाई समेत महत्वपूर्ण आधार बन्ने विश्वास लिएको छ ।

यस अध्ययन प्रतिवेदनलाई समृद्ध गर्न महत्वपूर्ण सल्लाह तथा सुझावहरू प्रदान गर्नुहुने उच्च-समितिका संयोजक मा. राधेश्याम अधिकारी लगायतका माननीयज्यूहरू र समितिका सचिव श्री सुदर्शन खड्का र कर्मचारीहरूलाई म धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी यस विषयमा अध्ययन गर्ने अधिवक्ता हेममणि सुवदी साथै अध्ययन तथा प्रकाशनमा सहयोग गर्ने संसद सहयोग परियोजना/युएनडीपी राष्ट्रिय परियोजना व्यवस्थापक डा. राजबहादुर श्रेष्ठ समेतलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा, प्रत्यायोजित विधायन सम्वन्धी जानकारीमूलक यस पुस्तकको प्रकाशनबाट सङ्घीय संसदका माननीय सदस्यज्यूहरू लगायत सम्पूर्ण कानून निर्माताहरू, संवैधानिक अड्डा तथा स्वायत्त निकायका अधिकारीहरू र यस विषयमा रचि राख्ने सम्पूर्ण महानुभावहरू लाभान्वित हुने अपेक्षा गर्दछु ।

२८ मंसिर, २०७७
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

रामनारायण विडारी
सभापति

मोबाइल नं. : ९८४१५००१४५
फोन नं. : ०१-४२००६८२ (कार्यालय)
: ०१-४२१६०६५ (निवास)

Mobile No. : 9841500145
Phone No. : 01-4200682 (Office)
: 01-4216065 (Res.)

विषय सूची

परिच्छेद १ : परिचय

१.१	परिचय	१
१.२	अध्ययनको प्रश्न	४
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४	अध्ययनको महत्त्व	४
१.५	अध्ययन विधि	५
१.६	अध्ययनको सीमा	६

परिच्छेद २ : नेपालमा प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन

२.१	नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी समस्या	७
२.२	नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धमा भएका संवैधानिक व्यवस्थाहरू	८
२.३	प्रत्यायोजित विधायनसँग सम्बन्धित समितिको कार्यक्षेत्र	९
२.४	प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धमा नेपाल कानूनले गरेका व्यवस्थाहरू	११
२.५	नेपालमा प्रचलनमा रहेका प्रत्यायोजित विधायनहरू	१६
२.६	प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतले प्रतिपादन गरेका केही न्यायिक सिद्धान्तहरू	१६
२.७	नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण	२०

परिच्छेद ३ : नेपालमा कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

३.१	कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था	२४
३.१.१	कानूनी श्रोत उल्लेख नगरी बनाइएका कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनहरू	२५
३.१.२	नियमावलीका आधारमा तर्जुमा गरिएका कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनहरू	२५
३.१.३	प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने बिषयमा अधिकार प्रत्यायोजन गरिएका व्यवस्थाहरू	२६

परिच्छेद ४ : नेपालमा उर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

४.१	नेपालमा उर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरू	३३
४.२	उर्जा क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनमा प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने विषयहरू	३५

परिच्छेद ५ : नेपालमा दूरसञ्चार क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

५.१	दूरसञ्चार ऐन, २०५३ ले गरेको प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी व्यवस्थाहरू	३९
५.२	दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनमा प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने विषयहरू	४०

परिच्छेद ६ : निश्कर्ष

६.१	समग्र निश्कर्ष	४६
६.२	क्षेत्रगत निश्कर्ष	४७
६.२.१	कृषि क्षेत्र	४७
६.२.२	उर्जा क्षेत्र	४८
६.२.३	दूरसञ्चार क्षेत्र	५०

परिच्छेद ७ : सुझावहरू

७.१	सरकारलाई सुझाव	५१
७.२	संसदलाई सुझाव	५३
७.३	संसदीय समितिलाई सुझाव	५४
७.४	नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई सुझाव	५५
७.५	नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणलाई सुझाव	५६

सन्दर्भ सामाग्री	५८
-------------------------	-----------

परिचय

१.१ परिचय

(क) प्रत्यायोजित विधायन

संसदीय लोकतान्त्रिक व्यवस्थामा कानून बनाउने अधिकार प्राप्त एक मात्र निकाय संसद् (विधायिका) हो। तर पनि सबै विधायनहरू संसद्ले बनाउँदैन र व्यवहारतः सम्भव पनि हुँदैन। त्यसैले आफ्नो क्षेत्राधिकारमा रहेको केही विधायिकी अधिकार व्यवस्थापिकाले अन्य निकायहरूलाई प्रत्यायोजन (Delegate) गरेको हुन्छ। र, उक्त प्रत्यायोजित अधिकारको प्रयोगगरी कार्यपालिका, न्यायापालिका वा अन्य संवैधानिक तथा सङ्गठित स्वतन्त्र निकायले नियम, विनियम, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड, दिग्दर्शन, मार्गदर्शन, गठन आदेश, कार्यआदेश, परिपत्र, सूचना आदि तर्जुमा गरी लागू गर्ने गर्दछन्। यसरी बनाइएको विधायनलाई नै प्रत्यायोजित विधायन (Delegated Legislation) वा, अधिनस्थ विधायन (Subordinate legislation) वा कार्यदेश (Executive/administrative rule) समेत भन्ने गरिन्छ।

सामान्यतः “विधायन” भन्नाले व्यवस्थापिकाले बनाउने ऐन तथा “प्रत्यायोजित विधायन” भन्नाले आधारभूत रूपमा कार्यपालिकाले बनाएका नियम तथा विनियमहरू बुझिन्छ। सिद्धान्ततः प्रत्यायोजित विधायनलाई विधायिकी कानूनको अपवाद मानिने भए तापनि यथार्थमा विधायिकी कानूनभन्दा धेरै संख्यामा प्रत्यायोजित विधायनहरू बनिरहेका हुन्छन्। र, प्रत्यायोजित विधायन बनाउने निकायहरूमा मन्त्रपरिषद (सङ्घ तथा प्रदेश) मन्त्रालय (सङ्घ तथा प्रदेश), अदालत (सर्वोच्च, उच्च र जिल्ला), संवैधानिक अङ्ग/निकाय, विभाग, ऐनद्वारा स्थापित स्वायत्त संस्थाहरू (प्राधिकरण, संस्थान, निगम, आयोग, प्रतिष्ठान, बैंक, समिति आदि) र स्थानीय निकायहरू (गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरपालिका, जिल्ला समन्वय समिति) आदि पर्दछन्।

सामान्यतः ऐन वा मूल विधायनले सैद्धान्तिक वा सारवान (Substantive) विषय समावेश गर्दछ भने प्रत्यायोजित विधायनले सारवान कानूनले दिएका अधिकार तथा सीमा अन्तर्गत रही त्यसैको विस्तृतिकरण गर्ने गर्दछ। विधायिकाद्वारा प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेका

यस्ता नियम, विनियम, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्डहरू पनि अन्य कानून सरहकै स्थानमा रहन्छन्। तर यस्ता प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेका कानूनले कसैको हक अधिकार सिर्जना गर्ने वा समाप्त गर्ने, कर उठाउने, अपराधको परिभाषा गर्ने र कैद वा दण्ड जरिवाना तोक्ने जस्ता कार्यहरू भने गर्न सक्तैन।

(ख) प्रत्यायोजित विधायनको आवश्यकता

आजको युगमा राज्य वा सरकारले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा सुविधाका क्षेत्र विस्तार हुँदैजाँदा संसद्को दायित्व पनि बढ्दै गएको छ। नयाँ कानून बनाउँनु वा विद्यमान कानूनहरूको एकीकरण वा संहिताकरण वा संशोधन गर्नु संसद्को प्रमुख कार्य भए तापनि संसद् आफैँले आवश्यक सबै कानून भने बनाउँदैन। संसद्ले समयको अभाव, प्राविधिक विषयमा ज्ञानको कमी, लामो प्रक्रिया र आवश्यकताको सिद्धान्तका कारण कानून बनाउँने केही अधिकारहरू सरकार, संवैधानिक निकाय र स्वायत्त संस्थाहरूलाई प्रत्यायोजन गर्ने गर्दछ। सामान्यतः सरकारलाई आवश्यक पर्ने मूल कानूनहरू संसद्ले पारित गर्दछ भने मूल कानून अन्तर्गत बन्नुपर्ने कतिपय कानूनहरू बनाउँन सरकारलाई संसद्ले नै अधिकार प्रदान गरेको हुन्छ।

राज्य सञ्चालनका सिलसिलामा सम्पादन गर्नुपर्ने कतिपय महत्वपूर्ण कार्यहरू ऐनको माध्यमबाट मात्र सम्पन्न वा सम्पादन गर्न सम्भव हुँदैन। किनभने संसद्बाट नयाँ कानूनको विधेयक पारितगर्दा जुन प्रक्रिया र जति समय लाग्छ, विद्यमान ऐनको संशोधन गर्न पनि त्यही प्रक्रिया र त्यतिकै समय लाग्ने गर्छ। तर प्रत्यायोजित विधायनहरू छिटो, छरितो ढङ्गले बनाउँन र आवश्यकता अनुसार संशोधन गर्न सकिने भएकाले तत्कालीन आवश्यकताको सम्बोधन गर्न प्रत्यायोजित विधायनहरूको आवश्यकता पर्दछ।

यसको साथै विभिन्न निकाय, सङ्घ-संस्था वा प्रतिष्ठानका आ-आफ्ना विशेषतायुक्त आवश्यकता हुन्छन्। ती कुरालाई प्रत्यायोजित विधायन मार्फत सम्बोधन गर्न सहज हुन्छ। उदाहरणका लागि न्यायपालिका, विश्वविद्यालय र नेपाल राष्ट्र बैंक जस्ता संस्थाहरूका फरक-फरक विशेषतायुक्त आवश्यकताहरू हुन्छन्। त्यसैले संसद्ले विधेयक पारितगर्दा यी सबै विषयको विशेषतामा प्रवेश गर्नुको साटो एउटा सामान्य ढाँचा (General Framework) बनाइदिएको हुन्छ, जसमा मूलभूत कुरा समेटिएका हुन्छन्। विधेयक पारित भइ ऐनको स्वरूप ग्रहण गरेपछि कार्यान्वयन गर्न सजिलो होस् भन्ने ध्येय राखी प्रत्यायोजित विधायनको व्यवस्था गर्ने गरिन्छ।

यथार्थमा, संसद्को समय बचत गर्न, प्राविधिक विषयहरूलाई समेट्न, आवश्यकता र

आकस्मिकतालाई सम्बोधन गर्न, विज्ञान र प्रविधिका साथै सामाजिक आर्थिक विषयमा आधुनिक प्रशासनको जटिलतालाई सम्बोधन गर्नसमेत प्रत्यायोजित विधायनको आवश्यकता पर्दछ।

(ग) प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण

प्रत्यायोजित विधायन तात्कालीक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि एक सहज उपाय हो। संसदले बनाएको ऐनको परिधिभित्र रही प्रत्यायोजित विधायनको निर्माण तथा कार्यान्वयन भएमा सम्बन्धित स्वायत्त निकायले आफ्नो काममा सहजता र कानूनी वैधानिकता प्राप्त गर्न सक्दछन्। तर प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता र अख्तियारीको उलङ्घन भएमा भने निरङ्कुशता, बेथिति र अराजकता बढ्न सक्छ। त्यसैले प्रत्यायोजित विधायनलाई दुईधारे तरवार वा अरुचिकर आवश्यकता (Necessary evil) पनि भन्ने गरिन्छ। त्यसैले प्रत्यायोजित विधायनको आवश्यकता र नियन्त्रणको उक्तिकै जरुरी हुन्छ।

प्रत्यायोजित विधायनको प्रमुख नियन्त्रणकर्ता पनि संसद् नै हो। किनभने संसदले आफ्नो अधिकारको प्रत्यायोजन मात्रै गर्दैन, नियन्त्रण पनि गर्दछ। नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनको संसदीय निगरानी तथा नियन्त्रणका लागि सङ्घीय संसदले आफ्ना नियमावलीहरूमा यस सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय सभामा प्रत्यायोजित विधायनको निगरानी तथा नियन्त्रणका लागि “प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति” नामक एक छुट्टै समितिको व्यवस्था गरिएको छ भने प्रतिनिधि सभाका विषयगत समितिहरूलाई पनि यस सम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदान गरिएको छ।

नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारसमेत, न्यायपालिका, संवैधानिक अङ्ग/निकाय, प्राधिकरण, संस्थान, निगम, आयोग, प्रतिष्ठान, समिति आदिले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र बनाउनुपर्ने अधिनस्थ विधायन/कानून बनाए/नबनाएको; बनाउँदा अधिकार क्षेत्र नाघे/ननाघेको; मूल/मातृ-कानून (Substantive/Parent Law) को उद्देश्य, मर्म र भावनासँग मेल खाए/नखाएको; प्राकृतिक न्यायका मान्य सिद्धान्त अनुकूल भए/नभएको; तथा अधिनस्थ कानूनमा स्वविवेकीय अधिकारको मात्रा अस्वाभाविक रूपमा राखिए/नराखिएको के कस्तो छ भन्ने सवालमा संसदीय निगरानी तथा नियन्त्रण गर्नुपर्ने हुन्छ। यस सम्बन्धमा नेपालको विद्यमान अभ्यास, अवस्था र अनुभव कस्तो रहेको छ भनेर विशेषगरी नीति निर्माता, विधायक, कार्यान्वयनकर्ता, विज्ञ/अनुसन्धाता र आम नागरिकको जानकारी तथा आवश्यकता पूर्तिका लागि यो अध्ययन गरिएको हो।

१.२ अध्ययनको प्रश्न

- (१) कृषि क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनहरू विधायिकी कानूनको अख्तियारीभित्र रहेर बनेका छन्, वा छैनन् ?
- (२) उर्जा क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनहरू विधायिकी कानूनको अख्तियारीभित्र रहेर बनेका छन्, वा छैनन् ?
- (३) दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनहरू विधायिकी कानूनको अख्तियारीभित्र रहेर बनेका छन्, वा छैनन् ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

- (१) नेपालमा कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनहरू यसको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता र अख्तियारीभित्र रहेर बनेका छन्, वा छैनन् ? अवस्था विश्लेषण गर्ने ।
- (२) नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण (संसदीय नियन्त्रण, न्यायिक नियन्त्रण र प्रकाशन नियन्त्रण)का लागि भएका प्रयासहरूको अवस्था विश्लेषण गर्ने ।
- (३) नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनको प्रभावकारी व्यवस्थापन र नियन्त्रणका लागि सरकार, संसद्, संसदीय समिति, सांसद र सम्बन्धित निकायहरूको भूमिका वारे सुझाव दिने ।

१.४ अध्ययनको महत्व

नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी अभ्यासलाई यसको सिद्धान्त, मर्म, अख्तियारी र मूल्यमान्यताको कसीमा हेर्न तथा तपशीलबमोजिमका आवश्यक कदम चालनका लागि यस अध्ययनको महत्व रहेका छः—

- (१) कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रमा ऐनद्वारा प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता र अधिकारको अख्तियारी अन्तर्गत रहेर नेपाल सरकार तथा सम्बन्धित निकायहरूले बनाउनुपर्ने अधिनस्थ विधायन/कानूनहरू अर्थात, नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड, मार्गदर्शन, दिग्दर्शन, कार्यढाँचा, कार्यआदेश, गठन आदेश, परिपत्र, निर्णय, सूचना आदि बनाएका छन् वा छैनन् भन्ने

वारे अवस्था बोध हुने र नबनाएका भए बनाउँनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।

- (२) त्यस्ता प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरू संविधान वा ऐनको उद्देश्य अनुरूप बनेका छन् वा छैनन् भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र नबनेका भए संशोधनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (३) ऐनले तोकेबमोजिमका विषय वा व्यवस्थाहरू सम्बन्धित प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरूमा परेका छन्, वा छैनन् भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र नपरेका भए पार्नका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (४) कुनै कर लगाउने वा उठाउने कुरा सम्बन्धित प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनमा परेको छ, वा छैन भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र परेको भए हटाउनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (५) ऐनले प्रत्यायोजन गरेको व्यवस्था अनुसार बनेका प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरूले अदालतको क्षेत्राधिकारमा प्रत्यक्ष वा परोक्षरूपले हस्तक्षेप गर्छन् वा गर्दैनन् भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र गर्ने देखिएमा हटाउनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (६) संविधान वा ऐनले स्पष्ट रूपमा त्यस्तो कुनै अधिकार प्रदान नगरेको कुनै व्यवस्थाको सम्बन्धमा त्यस्ता प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरू पूर्व/भूतप्रभावी छन् वा छैनन् भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र रहेछन् भने हटाउनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (७) बनेका प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरूमा सञ्चित कोष वा अन्य सरकारी कोषबाट कुनै खर्च व्यहोर्नुपर्ने व्यवस्था परेका छन् वा छैनन् भन्ने वारे अवस्था बोध हुने र परेको रहेछन् भने हटाउनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।
- (८) बनेका प्रत्यायोजित/अधिनस्थ विधायन/कानूनहरू प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता र अधिकारको अख्तियारी अन्तर्गत रहेर बनेका छन् वा छैनन् भने वारे अवस्था बोध हुने र संशोधनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन सकिने ।

१.५ अध्ययन विधि

यो एक कानूनी अध्ययन भएकाले यसमा मूलतः गुणात्मक अध्ययन विधि अवलम्बन गरिएको छ । यस अध्ययनमा विधाधिकाले बनाएको मूल कानून वा विधायनले दिएको अख्तियारीभिन्न प्रत्यायोजित विधायनहरू बनेका छन् वा छैनन् भनेर हेरिएको छ । एउटै अध्ययनमा नेपाल

सरकारका सम्पूर्ण मन्त्रालय, विभाग र सङ्गठित संस्थाहरूलाई समेट्न सम्भव नभएकाले यस अध्ययनमा कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रलाई नमुनाको रूपमा छनौट गरिएको छ। यी क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन र सो अन्तर्गतका नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड, मार्गदर्शन, दिग्दर्शन, कार्यढाँचा, कार्यआदेश, गठन आदेश, परिपत्र, निर्णय, सूचना आदिको अध्ययन गर्नुपर्ने भएकोले अध्ययनको लागि डेस्क रिभ्युलाई प्राथमिकता दिइएको छ। अन्य विधि निम्नप्रकार रहेका छन्:-

- (१) यस अध्ययनमा प्राथमिक (Primary) र द्वितीय (Secondary) दुवै प्रकारका स्रोतबाट आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन गरिएको छ।
- (२) प्राथमिक सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलनको लागि प्रश्नहरूको चेकलिष्ट तयार गरी कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रका छानिएका व्यक्तिहरूसँग अन्तरवार्ता (Key Informant Interview/KII) गरिएको छ।
- (३) द्वितीय सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रका सम्पूर्ण ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरूको सङ्कलन गरी विस्तृत अध्ययन गरिएको छ।
- (४) कृषि, उर्जा र दूरसञ्चार क्षेत्रबाट १०/१० जना उत्तरदाताको नमूना छनौट गरिएको र त्यसका लागि उद्देश्यमूलक र संयोग विधि (Purposive and Accidental Sampling Technique method) प्रयोग गरिएको छ।
- (५) सूचना तथा तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि तुलनात्मक र विवरणात्मक विधि प्रयोग गरिएको छ।

१.६ अध्ययनको सीमा

प्रत्यायोजित विधायन आफैँमा व्यापक र विस्तृत विषय भएको हुँदा सबै मन्त्रालय, राज्यका सबै अङ्ग/निकायहरू, र कानूनद्वारा संस्थापित सबै सङ्गठित संस्थाहरूका प्रत्यायोजित विधायनहरूको अध्ययन गर्न आवश्यक जनशक्ति, समय र स्रोतसाधनको सीमितताका कारण यस अध्ययनमा नमुना छनौटका आधारमा कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय, उर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई मन्त्रालय र सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय अन्तर्गत दूरसञ्चारसँग सम्बन्धित निकायहरूबाट जारी भएका प्रत्यायोजित विधायनहरूको मात्र अध्ययन गरिएको छ।

नेपालमा प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन

कानून बनाउँने अधिकार संसद्बाट प्रत्यायोजित हुने र सो प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बन्नुपर्ने नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड आदि प्रत्यायोजित अधिकारको सीमाभित्र रही बने/नबनेको विषयमा संसदीय निगरानी र नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई नै प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन भनिन्छ। आफूले प्रत्यायोजन गरेको अधिकारबमोजिम सरकार वा अन्य निकायले कानून बनाउँने कार्य गरे वा गरेनन् भनेर निगरानी गर्ने कार्य संसद्को हो र संसदूले यस किसिमको निगरानी संसदीय समितिहरूमार्फत गर्दछ। यसका लागि प्रतिनिधि सभाका विषयगत समितिहरूलाई प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदान गरिएका छन् भने राष्ट्रिय सभामा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यका लागि एक छुट्टै समितिको गठन गरिएको छ।

२.१ नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी समस्या

नेपालमा प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापनमा केही समस्याहरू रहेका छन्। यस सन्दर्भमा, एकातिर विधायन व्यवस्थापनमा संसदीय नियन्त्रण प्रभावकारी हुन सकेको छैन भने अर्कोतिर सङ्घीय संसद्का नियमावलीहरूमा प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रावधान रहेका भए तापनि समितिहरूले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न सकेका छैनन्। विधेयकउपर छलफल हुँदा प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी टिप्पणीमा औपचारिकता पूरा गर्ने बाहेक गम्भीरतापूर्वक छलफल हुने गरेको देखिँदैन। यस सम्बन्धमा नेपालमा विशेषगरी तपशीलबमोजिमका समस्याहरू रहेका छन्:-

- (१) सरकार वा अन्य निकायहरूले प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता तथा अख्तियारीका विपरीत र आवश्यकताभन्दा धेरै प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाउँने गरिएको,
- (२) संसदूले आवश्यकताभन्दा बढी र अनियन्त्रित रूपमा आफ्नो अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने गरिएको,
- (३) कानूनको स्रोत विना वा स्रोत नखुलाई भटाभट प्रत्यायोजित विधायनहरू निर्माण गर्ने गरिएको,

- (४) नियमावली बनाई प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोग गर्नुपर्नेमा नियमावलीले विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड बनाउने गरी सिद्धान्त विपरीत प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गर्ने गरिएको,
- (५) कुन मन्त्रालय अन्तर्गत के कति प्रत्यायोजित विधायनहरू रहेका छन् भन्ने वारेमा सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नै अनभिज्ञ रहने गरिएको,
- (६) प्रत्येक नयाँ प्रत्यायोजित विधायनलाई सम्बन्धित संसदीय समितिमा पठाउनु पर्नेमा सो नगरिएको,
- (७) संसद् वा संसदीय समितिहरूबाट पनि प्रत्यायोजित विधायन व्यवस्थापन अर्थात नियन्त्रणको लागि नियमित रूपमा निगरानी वा नियमन हुन नसकेको ।

२.२ नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धमा भएका संवैधानिक व्यवस्थाहरू

संविधान देशको मूल कानून हो । नेपालका सबै कानून मूल कानूनको अधिनस्थ रहन्छन् । संविधानसँग बाकिनेगरी कुनै कानून बन्न सक्तैन । संसद्लाई पनि संविधानसँग बाकिनेगरी कानून बनाउने अधिकार छैन । र, यदि त्यस्ता कानून बनिहालेमा पनि संविधानसँग बाकिने कानून बाकिएको हदसम्म स्वतः बदर हुन्छन् । त्यसैले संविधान र ऐनले प्रत्यायोजन गरेका अधिकारहरू नै प्रत्यायोजित विधायनका स्रोतहरू हुन् । संविधानले नै प्रत्यायोजन गरेका केही प्रत्यायोजित अधिकारहरू निम्नबमोजिम रहेका छन् :

- (१) संविधानको धारा ८२ मा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नियमावलीबमोजिम नेपाल सरकारको कार्यविभाजन तथा कार्य सम्पादन हुने र सो नियमावली पालन भयो वा भएन भन्ने प्रश्न कुनै अदालतमा उठाउन नपाइने व्यवस्था रहेको छ ।
- (२) संविधानको धारा १०४(१) मा सङ्घीय संसद्को प्रत्येक सदनले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न, बैठकको सुव्यवस्था कायम राख्न र समितिहरूको गठन, काम, कारबाही र कुनै सदन वा समितिको कार्यविधि नियमित गर्न नियमावली बनाउने र त्यसरी नियमावली नबनेसम्म सङ्घीय संसद्ले आफ्नो कार्यविधि आफैँ नियमित गर्ने व्यवस्था छ । सोही धाराको उपधारा (२) मा सङ्घीय संसद्को संयुक्त बैठकको कार्य सञ्चालन र सङ्घीय संसद्को संयुक्त समितिको गठन र काम कारबाही सङ्घीय संसद्को दुवै सदनको संयुक्त बैठकले स्वीकृत गरेको नियमावली वा कार्यविधिबमोजिम हुने व्यवस्था छ ।

- (३) संविधानको धारा ११४ मा सङ्घीय संसद्को दुवै सदनको अधिवेशन चलिरहेको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा तत्काल केहीगर्न आवश्यक परेमा मन्त्रपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रपतिले अध्यादेश जारीगर्न सक्ने र त्यसरी जारी भएको अध्यादेश ऐन सरह मान्य हुने व्यवस्था छ।
- (४) संविधानको धारा १७४ मा प्रदेश सरकारबाट स्वीकृत नियमावलीबमोजिम प्रदेश सरकारको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने र सो नियमावलीको पालन भयो वा भएन भन्ने प्रश्न कुनै अदालतमा उठाउन नसकिने व्यवस्था छ।
- (५) संविधानको धारा १९४ मा प्रदेश सभाले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्न, बैठकको सुव्यवस्था कायम राख्न र समितिहरूको गठन, काम, कारबाही र समिति सम्बन्धी अन्य विषय नियमित गर्नका लागि नियमावली बनाउँने र त्यसरी नियमावली नबनेसम्म प्रदेश सभाले आफ्नो कार्यविधि आफैँ नियमित गर्ने व्यवस्था छ।
- (६) संविधानको धारा १९७ मा प्रदेश सभाको व्यवस्थापिकीय अधिकार अनुसूची-६, अनुसूची-७ र अनुसूची-९ बमोजिमको सूचीमा उल्लेख भएबमोजिम हुने व्यवस्था छ।
- (७) संविधानको धारा २०२ मा प्रदेश सभाको अधिवेशन चलिरहेको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा तत्काल केहीगर्न आवश्यक परेमा प्रदेश मन्त्रपरिषद्को सिफारिसमा प्रदेश प्रमुखले अध्यादेश जारीगर्न सक्ने र त्यसरी जारी भएको अध्यादेश ऐन सरह मान्य हुने व्यवस्था छ।
- (८) संविधानको धारा २१८ मा गाउँ कार्यपालिका र नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नियमावलीबमोजिम गाउँ कार्यपालिका वा नगर कार्यपालिकाको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने व्यवस्था छ।
- (९) संविधानको धारा २२६ मा गाउँ सभा र नगर सभाले अनुसूची-८ र अनुसूची-९ बमोजिमको सूचीमा उल्लिखित विषयमा आवश्यक कानून बनाउँन सक्ने र सोबमोजिम कानून बनाउँने प्रक्रिया प्रदेश कानूनबमोजिम हुने व्यवस्था छ।
- (१०) संविधानको धारा २०६ को खण्ड (ख) मा कानून भन्नाले सङ्घीय कानून, प्रदेश कानून र स्थानीय कानून सम्भन्नु पर्ने व्यवस्था छ।

२.३ प्रत्यायोजित विधायनसँग सठबन्धित समितिको कार्यक्षेत्र

राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ को नियम १४७ मा राष्ट्रिय सभामा रहने चारवटा समिति मध्ये प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति एक हो। प्रत्यायोजित

व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासनसम्बन्धी कार्य र राष्ट्रिय महत्वका दस्तावेज अभिलेख व्यवस्थापनसम्बन्धी विषय यस समितिको कार्यक्षेत्रभित्र रहेको छ। नियमावलीको नियम १५३ अनुसार:

- (१) समितिले प्रत्यायोजित व्यवस्थापनउपर छलफलगर्दा देहायका विषयलाईसमेत ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ :
- (क) ऐनद्वारा प्रत्यायोजित अधिकारअन्तर्गत नेपाल सरकारले बनाउनुपर्ने नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि बनाएको छ वा छैन।
 - (ख) संविधान वा ऐनको उद्देश्य अनुरूप नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि बनेको छ वा छैन।
 - (ग) ऐनले तोकेबमोजिमका विषयहरू नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम वा आदेशमा परेका छन् वा छैनन्।
 - (घ) कुनै कर लगाउने वा उठाउने कुरा नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि परेको छ वा छैन।
 - (ङ) ऐनले प्रत्यायोजन गरेको व्यवस्थाअनुसार बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदिले अदालतको क्षेत्राधिकारमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले हस्तक्षेप गर्छ वा गर्दैन।
 - (च) संविधान वा ऐनले स्पष्ट रूपमा त्यस्तो कुनै अधिकार प्रदान नगरेको कुनै व्यवस्थाको सम्बन्धमा नियम भूतप्रभावी छ वा छैन।
 - (छ) सञ्चित कोष वा अन्य सरकारी कोषबाट नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदिमा कुनै खर्च व्यहोर्नु पर्छ वा पर्दैन।
 - (ज) संविधान वा ऐनद्वारा प्रदत्त अधिकारको सीमाभित्र नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि छ वा छैन।
 - (झ) त्यस्तो नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि प्रकाशन गर्न र सङ्घीय संसद् सचिवालय समक्ष पेश गर्नमा अनावश्यक ढिलाइ गरिएको छ वा छैन। र,
 - (ञ) त्यस्तो नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदिको अभिप्राय स्पष्ट गर्नका लागि कुनै स्पष्टीकरण आवश्यक पर्छ वा पर्दैन।

- (२) समितिले सभामा प्रतिवेदन प्रस्तुतगर्दा देहायका विषयहरूसमेत समावेश गर्न सक्नेछः-
- (क) उपनियम (१) मा उल्लेख भएदेखि अतिरिक्त कुनै नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि पूर्ण वा आंशिक रूपमा खारेज वा संशोधन गर्नुपर्ने देखिएमा त्यसको कारण सहितको सिफारिस, र
- (ख) मन्त्रीले सरकारको तर्फबाट सभा वा समितिमा समय-समयमा दिएका आश्वासनहरूलाई पूरागर्न नेपाल सरकारद्वारा के-कस्ता कदमहरू उठाइएका छन् सो सम्बन्धमा अध्ययनगरी सम्बन्धित निकायलाई दिएका निर्देशनहरू ।
- (३) उपनियम (२) बमोजिमको प्रतिवेदनमा कुनै नियमसँग सम्बन्धित अरु विषयको जानकारी सभालाई गराउनुपर्ने देखिएमा सो विषयसमेत प्रतिवेदनमा खुलाउनु पर्ने ।
- (४) उपनियम (२) बमोजिम पेश भएको प्रतिवेदनमा अध्यक्षले उपयुक्त ठहर्‍याएमा कुनै सदस्यले संशोधन पेश गर्न सक्ने ।
- (५) समितिले प्रस्तुतगरेको प्रतिवेदन र त्यसमा कुनै संशोधन पेश गरिएको भए सो विषयमाथि छलफल गर्न अध्यक्षले दिन र समय तोक्ने ।
- (६) उपनियम (२) बमोजिमको प्रतिवेदन र संशोधनमाथिको छलफलको क्रममा उठेका प्रश्नहरूको जवाफ सम्बन्धित मन्त्रीले छलफलको अन्त्यमा दिने ।
- (७) संशोधनमा निर्णय भएपछि प्रतिवेदनका सिफारिस अवस्थानुसार प्रस्तुत रूपमा वा स्वीकृत संशोधनसहित निर्णयार्थ सभामा प्रस्तुत गरिने ।
- (८) उपनियम (७) बमोजिमको निर्णयको जानकारी सचिवले सम्बन्धित मन्त्रीलाई दिने ।
- (९) सभाले पारित गरेको समितिका सिफारिसलाई सम्बन्धित मन्त्रीले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ।
- (१०) उपनियम (९) बमोजिम सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने क्रममा संशोधन वा खारेज गरिएका नियमको जानकारी सम्बन्धित मन्त्रीले सङ्घीय संसदलाई गराउनु पर्ने ।

२.४ प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धमा नेपाल कानूनले गरेका व्यवस्थाहरू

प्रत्यायोजित विधायनको अर्थ र परिभाषा कुनै पनि नेपाल कानूनमा पाइँदैन । र, प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी छुट्टै ऐन पनि बनेको छैन । जसलेगर्दा अदालतको व्याख्या कुनै पनि बाध्यतात्मक अवस्था रहेको छ । कानून व्याख्यासम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(ड) ले “नेपाल कानून भन्नाले नेपाल ऐन वा नेपालको कुनै भागमा कानून सरह लागू हुने ऐन, सवाल, नियम, आदेश, वा उपनियम सम्भन्नु पर्दछ” भनि परिभाषा गरेको छ । तर यो कानूनको सामान्य परिभाषा मात्र हो, प्रत्यायोजित विधायनको परिभाषा होइन । यो परिभाषा र सिवधानको धारा ३०६(ख) मा गरिएको कानूनको परिभाषाको बीचमा पनि तादाम्यता पाइँदैन ।

सामान्यतः नेपाल ऐनमा प्रत्यायोजित विधायनलाई दुई प्रकारले व्यवस्थित गरिएको हुन्छः—
 (१) ऐनको परिभाषा खण्डको अन्तिम उपदफामा “तोकिएको वा तोकिएबमोजिम भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिमको सम्झनु पर्दछ” भन्ने व्यवस्था गरेर र, (२) प्रायजसो ऐनको अन्ततिर “अधिकार प्रत्यायोजन” भन्ने दफा राखेर।
 ऐनको उक्त व्यवस्थाको आधारमा प्रत्यायोजित विधायनहरू बनेको पाइन्छ। तर ऐनले नियमावली बनाउँन अधिकार दिएकोमा उक्त नियमावलीमा अन्य विनियम, निर्देशिका, आदेश, कार्यविधि, मापदण्ड लगायत प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाइएको पाइन्छ, जुन प्रत्यायोजित विधायनको विधिशास्त्रीय मान्यता विपरीत कार्य हो।

सङ्घीय संसद् राष्ट्रिय सभा अन्तर्गत प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ को नियम १४७(२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी “प्रत्यायोजित विधायनलाई व्यवस्थित गर्ने निर्देशिका, २०७५” बनाई लागू गरेको छ। यस निर्देशिकाले मुख्यतया निम्नलिखित बिषयमा प्रत्यायोजित व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गर्ने मनसाय राखेको छः-

(१) प्रत्यायोजित विधायनसँग सम्बन्धित सिद्धान्त तथा समावेश गर्नुपर्ने विषय

नेपाल सरकार वा कुनै सरकारी निकाय वा सङ्गठित संस्थाले प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गत गठन आदेश, नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, मापदण्ड वा कार्यविधि बनाउँदा देहायका सिद्धान्तहरूको पालना गर्नुपर्नेछः-

- (क) संविधान र ऐनको परिधिभित्र रही बनाउँनुपर्ने,
- (ख) पश्चातदर्शी असर पर्नेगरी बनाउँन नहुने,
- (ग) ऐनमै व्यवस्था भएकोमा बाहेक प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन हुने व्यवस्था राख्न नहुने,
- (घ) सारवान कानूनका विषयहरू समावेश गर्न नहुने,
- (ङ) सञ्चित कोष वा अन्य सरकारी कोषबाट आर्थिक दायित्व पर्ने विषयहरू समावेश गर्न नहुने,
- (च) कुनै पनि प्रावधान प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत हुन नहुने,
- (छ) अधिकार प्रत्यायोजनको व्यवस्थालाई निश्चित सीमाभित्र कायम राख्नुपर्ने, र,
- (ज) समावेश गर्न उपयुक्त हुने प्रावधान मात्र समावेश गर्ने।

- (२) **नियमावलीमा समावेश गर्न नहुने विषय:** देहायका विषयहरू ऐनबाटै सम्बोधन हुने विषय भएकोले त्यस्ता विषयलाई नियमावलीमा समावेश गर्न पाइने छैन:-
- (क) कुनै कार्यसँग जोडिएको कसुरसम्बन्धी परिभाषा, दण्ड/जरिवाना तथा सजायसम्बन्धी सारवान विषय,
- (ख) कर लगाउने वा उठाउने वा करको दर घटाउने वा खारेज गर्ने वा मूलतवी राख्नेसम्बन्धी विषय, र
- (ग) अदालत वा न्यायिक/अर्धन्यायिक निकायको गठन तथा अधिकार क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषय ।
- (३) **नियमावलीमा समावेश गर्नुपर्ने विषय:**
१. नेपाल सरकार वा कुनै सरकारी निकाय वा सङ्गठित संस्थाले प्रत्यायोजित विधायनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नियमावली बनाउँदा मुख्यतया देहायका विषयलाई समावेश गर्नुपर्ने:-
- (क) ऐनको कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्यविधिगत व्यवस्था,
- (ख) ऐनमा तोकिएको विषयवस्तुभित्र सीमित रहेर नियम बनाउनुपर्ने,
- (ग) ऐनमा देहायको विषयको हकमा 'तोकिएको' वा 'तोकिएबमोजिमको' भन्ने शब्दको प्रयोग गर्ने अभ्यास रहेकोले सोही विषयहरूलाई नियमले सम्बोधन गर्नुपर्ने:-
- (१) कुनै निवेदन, दरखास्त, प्रमाणपत्र वा फारामको ढाँचा,
- (२) प्रक्रियागत विषय, र
- (३) प्राविधिक विषय ।
२. संसद्मा विधेयकसाथ पेश गरेको प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी टिप्पणीमा उल्लेख भएको विषयलाई मूल आधार मानेर नियमावलीको तर्जुमा हुनुपर्ने ।
- (४) **विनियमावलीमा समावेश गर्नुपर्ने विषय:** कुनै निकाय वा सङ्गठित संस्थाले ऐन वा नियमावलीको अधिनमा रही आन्तरिक काम कारबाहीसँग सम्बन्धित कर्मचारी प्रशासन, आर्थिक प्रशासन र आन्तरिक व्यवस्थापन जस्ता विषयवस्तु मात्र विनियममा समावेश गर्नुपर्ने ।
- (५) **निर्देशिकामा समावेश गर्नुपर्ने विषय:** नेपाल सरकार वा कुनै निकाय वा नेपाल सरकार अन्तर्गतको कुनै सङ्गठित संस्थाले निर्देशिका बनाउँदा देहायका विषय समावेश गर्नु पर्नेछ:-

- (क) कुनै पनि सङ्गठनले सम्बन्धित ऐन वा निमावलीको अधिनमा रही आफ्नो कार्यसञ्चालनमा सुगमता ल्याउने प्रयोजनको लागि मार्गदर्शनको रूपमा निर्देशिका बनाउँने भएकोले खासगरी त्यस्तो मार्गदर्शनका विषयहरू निर्देशिकामा समावेश गर्नुपर्ने,
- (ख) विद्यमान ऐन र नियममा रहेका व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि निर्देशिकामा सरल र शिलसिलेवार उपायको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- (ग) निर्देशिकामा खासगरी प्राविधिक विषयहरूलाई प्रष्ट रूपमा समेटिएको हुनुपर्ने ।
- (६) **कार्यविधिमा समावेश गर्नुपर्ने विषय:** (१) ऐन तथा सो अर्न्तगत बनेको नियमावलीको कार्यान्वयनका लागि ऐनमा नै वा नियममा कार्यविधि बनाई लागू गर्नसक्ने व्यवस्था भएको अवस्थामा मात्र कार्यविधि बनाउन सकिनेछ । (२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यविधिमा खासगरी प्रकृयागत विषयवस्तु मात्र समावेश गर्नुपर्नेछ ।
- (७) **प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गतका कानूनको कार्यान्वयनको अनुगमन:** प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गतको कानून कार्यान्वयनको अनुगमनगर्दा देहायका विषयमा ध्यानदिनु पर्नेछ:-
- (क) निर्धारित उद्देश्यबमोजिम ऐन र नियमहरूमा रहेका कानूनी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनसम्बन्धी व्यवस्था छ वा छैन ।
- (ख) ऐन र नियमहरूको कार्यान्वयन वा नयाँ कानूनी व्यवस्थाका सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतबाट भएका आदेशहरूको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गरिएको छ वा छैन ।
- (ग) ऐन र नियम कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार वा नेपाल सरकार मातहतका निकायहरूले जारीगर्ने निर्देशन र परिपत्रसमेत प्रचलित कानूनबमोजिम जारी भएको छ वा छैन ।
- (घ) ऐनले दिएको प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेको गठन आदेश, नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका र कार्यविधिहरू प्रकाशन भएको छ वा छैन ।
- (ङ) विकास समिति ऐन, २०१३ अन्तर्गत जारी भएको गठन आदेश औचित्य र आवश्यकताको आधारमा जारी भएको छ वा छैन ।
- (८) **प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी परीक्षणगर्दा ध्यान दिनुपर्ने विषय:** (१) प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी परीक्षणगर्दा देहायका विषयहरूमा ध्यान दिनुपर्नेछ:-
- (क) ऐनद्वारा प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनाएको छ वा छैन ।

- (ख) ऐनले तोकेबमोजिमका विषयहरू परेका छन् वा छैनन् ।
- (ग) कुनै कर लगाउने वा उठाउने कुरा नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेशमा परेको छ वा छैन ।
- (घ) अदालतको क्षेत्राधिकारमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले असर गर्छ वा गर्दैन ।
- (ङ) संविधान वा ऐनले स्पष्ट रूपमा त्यस्तो कुनै अधिकार प्रदान नगरेको कुनै व्यवस्थाको सम्बन्धमा नियम भूतप्रभावी छ वा छैन ।
- (च) सञ्चित कोष वा अन्य सरकारी कोषबाट नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेशले थप आर्थिक दायित्व सिर्जना गरेको छ वा छैन ।
- (छ) प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि संविधान वा ऐनद्वारा प्रदत्त अधिकारको सीमाभित्र छ वा छैन ।
- (ज) नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम र आदेश आदि प्रकाशन गर्न र संसद्मा पेश गर्नमा ढिलाई गरिएको छ वा छैन ।
- (९) **सार्वजनिक गर्नुपर्ने:** प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गत बनेको गठन आदेश, नियम, विनियम, कार्यविधि, मापदण्ड र निर्देशिका स्वीकृत भएको मितिले तीन दिनभित्र सोको विद्युतीय प्रति (डिजिटल कपी) सम्बन्धित निकायले आफ्नो वेबसाइटमा अनिवार्य रूपमा राख्नुपर्नेछ ।
- (१०) **सङ्घीय संसद्लाई उपलब्ध गराउनुपर्ने:** प्रत्यायोजित विधायन अन्तर्गत बनेका गठन आदेश, नियम, विनियम, कार्यविधि र निर्देशिकाको आवश्यक प्रतिहरू सम्बन्धित मन्त्रीले सङ्घीय संसद् र सम्बन्धित समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (११) **अभिलेख राख्नु पर्ने :** प्रत्यायोजित विधायनबमोजिम निर्माण भएका गठन आदेश, नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका र कार्यविधिको अभिलेख सम्बन्धित निकाय र सङ्घीय संसद् सचिवालयको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन अध्ययन शाखामा राख्नुपर्नेछ ।
- (१२) **जानकारी गराउनु पर्ने:** नेपाल सरकार, कुनै निकाय वा सङ्घाटित संस्थाले सङ्घीय ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाएको नियमावली, विनियमावली, कार्यविधि, निर्देशिका, आदेशलाई निर्माण गरेको पैंतीस दिनभित्र सोको जानकारी सङ्घीय संसद् र आफ्नो सम्पर्क मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

२.५ नेपालमा प्रचलनमा रहेका प्रत्यायोजित विधायनहरू

संसदले बनाएको कुनै पनि ऐनमा प्रत्यायोजित विधायनको परिभाषा नभए तापनि राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ को आधारमा बनेको, प्रत्यायोजित विधायनलाई व्यवस्थित गर्ने निर्देशिका, २०७५ को दफा २ को परिभाषा खण्डमा उल्लेख गरिए अनुसार नेपालमा मूलतः निम्न प्रकारका प्रत्यायोजित विधायनहरू प्रचलनमा रहेका छन् :-

२.६ प्रत्यायोजित विधायन सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतले प्रतिपादन गरेका केही न्यायिक सिद्धान्तहरू

वादी/प्रतिवादी	न्यायिक सिद्धान्त
शर्मिला महर्जनसमेत विरुद्ध लोक सेवा आयोग केन्द्रीय कार्यालय, अनामनगर काठमाण्डौसमेत ^१	<ul style="list-style-type: none">प्रत्यायोजित विधायन मातृ-कानून (Parent Law) र न्यायका मान्य सिद्धान्त विपरीत बनाउँन नसकिने ।सर्वोच्च विधायनले प्रत्यायोजन नगरेको बिषयमा व्यवस्था गर्न नसकिने र प्रत्यायोजित विधायन सर्वोच्च विधायनको उद्देश्य अनुसारको हुनुपर्ने ।

१. नेपाल कानून पत्रिका २०७४, अङ्क १०, नि.नं. १८८६ ।

वादी/प्रतिवादी

शर्मिला
महर्जनसमेत ...

न्यायिक सिद्धान्त

- निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा २१ ले स्पष्ट रूपमा बहुवाको लागि उम्मेदवार हुन बहुवा हुने पदको श्रेणीभन्दा एक श्रेणी मुनिको पदको लागि आवश्यक शैक्षिक योग्यता न्यूनतम पुनपुर्ने व्यवस्था गरेकोमा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८(३) ले मूल ऐन (Parent Law) को व्यवस्थालाई सङ्कुचन गर्न नसक्ने ।
- निजामती सेवा ऐनलाई साधारण कानून र नियमलाई विशेष कानून मान्न नसकिने, तथा ऐनले तोकेको योग्यता विपरीतको नियम र त्यस्तो नियम अन्तर्गत उम्मेदवारहरूलाई सूचीमा समावेश नगर्नेगरी गरिएको विज्ञापनलाई कानून अनुरूपको मान्न नसकिने ।
- मूल कानूनको रूपमा रहेको निजामती सेवा ऐन, २०४९ ले बहुवाको लागि आवश्यक शैक्षिक योग्यता पुनपुर्ने व्यवस्था गरेकोमा प्रत्यायोजित विधायनको रूपमा आएको निजामती सेवा नियमावली, २०५० ले ऐनको व्यवस्थालाई सङ्कुचन नगर्नेगरी नियमावलीमा गरेको व्यवस्था कानून विपरीत हुने ।

दिपकप्रसाद
न्यौपाने विरुद्ध
प्रधानमन्त्री तथा
मन्त्रिपरिषद्को
कार्यालयसमेत^२

- गठन आदेश पनि विकास समिति ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले जारी गरेको र सो आदेश अन्तर्गत गठित समितिले बनाएको नियमावली पनि नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेपछिमात्र लागू हुने व्यवस्था भएकोले सो गठन आदेश र नियमावलीको हैसियत समान हुने, तथा स्वीकृति दिने अधिकार नेपाल सरकारमा रहेकोले नियमावली जारीगर्ने अन्तिम अधिकार पनि नेपाल सरकारमा रहेको सम्भन्धुपर्ने ।
- विकास समिति ऐनबाट प्रत्यायोजित अधिकार पाएको नेपाल सरकारले सो पूरै वा सो मध्ये केही अधिकार अन्य निकाय वा उक्त समितिलाई प्रदान गर्न नसक्ने, तथा प्रत्यायोजित अधिकार मूल ऐनको स्पष्ट अख्तियारी वेगर पुनः प्रत्यायोजन हुन नसक्ने ।

२. नेपाल कानून पत्रिका २०६९, अङ्क ४, नि.नं. ८८००, पृष्ठ. ५३३ ।

वादी/प्रतिवादी

भरतबहादुर
ढुङ्गाना विरुद्ध
जयदुर्गा कङ्क्रीट
उद्योगसमेत^३

मनब्रह्मदुर
खड्का विरुद्ध
प्रधानमन्त्री तथा
मन्त्रिपरिषद्को
कार्यालयसमेत^४

न्यायिक सिद्धान्त

- मूल ऐनमा नै लिन पाउँने भनी उल्लेख नभएको कर अनुसूचीमा उल्लेख हुँदैमा सो अनुसार सिफारिस दस्तुर असुलउपर गर्न पाउँने भन्न कानूनतः नमिल्ने ।
- ऐनमा नै कर दस्तुर आदि लिन पाउँने भनी व्यवस्था नभएको विषयवस्तु र कुरालाई नियममा दर उल्लेख गरेको मात्र आधारमा सो कर दस्तुर असुल गर्न नमिल्ने ।
- ऐनको व्यवस्थालाई नियम र सो को अनुसूचीमा उल्लेख गरी समेट्न सक्ने तर नियमावली अन्तर्गतको अनुसूचीमा उल्लेखित विवरण तथा व्यवस्थाले ऐनको व्यवस्थालाई प्रतिस्थापन गर्न नसक्ने ।
- नियमावलीको अनुसूचीमा सिफारिस दस्तुरको दर तोक्दैमा सो दस्तुर वा कर उठाउने अधिकार स्वतः प्राप्त भएको मान्न नमिल्ने ।
- सरकारले ऐन कार्यान्वयन गर्न बनाएको उपविधायनको अधिकार अन्तर्गत कर लगाउन पाउँने अथवा ऐनले अख्तियारी नदिएको करको दर अनुसूचीमा उल्लेख गरेकै कारणबाट सो कर दस्तुर आदि उठाउने अख्तियारी प्राप्त भएको मान्न नमिल्ने ।
- राज्य वा कुनै अन्य निकायको तर्फबाट लिइने कर कानूनबमोजिम बाहेक लगाउन र उठाउन नसकिने कानूनी व्यवस्थाबाट स्थानीय तहमा लिने र उठाउने सिफारिस दस्तुरसमेत कानूनबमोजिम बाहेक लिन उठाउन नसकिने ।

प्रहरी ऐन, २०१२ ले अवकाशको विषयमा प्रस्ट व्यवस्था नगरेकोले...प्रहरी सेवाको सारभूत विषय अन्तर्गतपर्ने नियुक्ती, योग्यता, निवृत्तिभरण, अवकाशसम्बन्धी व्यवस्था आदि कुराहरू नियमावलीको व्यवस्था अन्तर्गत नराखी ऐनकै व्यवस्था अन्तर्गत राखिएमा कानूनमा स्पष्टता र निश्चितता रहने भई कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता रहन सक्ने अपेक्षा गर्न सकिने हुँदा प्रहरी ऐनमा नै विधायिकी हिसावले पुनरावलोकन गरी उपरोक्त सबै कुराहरूको सम्बोधन गर्ने व्यवस्था गर्न जरुरी हुने ।

३. नेपाल कानून पत्रिका २०६९, अङ्क ११, नि.नं. ८९१७, पृष्ठ. १६७८ ।

४. नेपाल कानून पत्रिका २०७१, अङ्क १, नि.नं. ९०९९, पृष्ठ. १ ।

वादी/प्रतिवादी

सोमप्रसाद
पुडासैनी विरुद्ध
नेपाल परिवार
नियोजन
सङ्घसमेत^५

विनोद ढुङ्गेल
विरुद्ध प्रधानमन्त्री
तथा
मन्त्रिपरिषद्को
कार्यालयसमेत^६

न्यायिक सिद्धान्त

नेपाल परिवार नियोजन सङ्घको नियमावलीलाई कानूनको सङ्ज्ञा दिन मिल्ने नदेखिँदा प्रस्तुत नियमावलीको बिषयलाई लिएर संविधानको धारा ८८(२) अन्तर्गत यस अदालतमा रिट निवेदन दिन पाउँने हुन्छ भन्न नमिल्ने ।

यसको अर्थ कानून भनेको विधायिकी ऐन र त्यसको अख्तियारी अन्तर्गत बनेको प्रत्यायोजित विधायनहरू मात्र हुन् भनी यस फैसलाले सिद्धान्त प्रतिपादन गरेको पाइन्छ ।

- प्रत्यायोजित विधायनको न्यायिक पुनरावलोकनसम्बन्धी प्रशासकीय कानूनको अवधारणा अनुसार प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोगगरी निर्माण गरिने नियम, विनियम वा उपनियमले मुलुकको मूल कानूनको रूपमा रहेको संविधान तथा आफूलाई जन्म दिने मातृ-ऐन (Parent Act) ले तोकिएको सीमारेखालाई नाघ्न नसक्ने ।
- प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोगगरी निर्माण गरिने नियममा ऐनमा व्यवस्थित सारवान कानूनी व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने कार्यविधिगत विषयमा व्यवस्थागर्न सकिने तर विधायिका निर्मित ऐनले परिकल्पना नै नगरेको विषयमा उक्त ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा कुनै व्यवस्थागर्न नसकिने ।
- राष्ट्रिय प्रसारण ऐन, २०४९ को दफा ७ ले राष्ट्र र राष्ट्रियहितलाई ध्यानमा राखी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशितगरी एक पटकमा ६ महिनामा नबढाई कुनै खास विषय, घटना वा क्षेत्रसँग सम्बन्धित कुनै कार्यक्रम प्रसारणगर्न नपाउँनेगरी रोक लगाउन सक्ने व्यवस्था गरेकोमा राष्ट्रिय प्रसारण नियमावली, २०५२ को नियम ८ को खण्ड (च) मा युद्ध वा सङ्कटकालीन समयमा मन्त्रालयले कुनै खास कार्यक्रमहरू मात्र प्रसारणगर्न निर्देशन दिएमा सोही कार्यक्रमहरू मात्र प्रसारण गर्नुपर्ने भनी तोकिएको शर्त ऐनको दफा ७ ले गरेको कानूनी व्यवस्थाको विपरीत भई प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी सिद्धान्त अनुकूलसमेत रहेको नदेखिने ।

५. नेपाल कानून पत्रिका २०५२, अङ्क ४ नि.नं. ५०७८, पृष्ठ. २७७ ।

६. नेपाल कानून पत्रिका २०६३, अङ्क ३, निर्णय नं. ७६६० ।

२.७ नेपालमा प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण

प्रत्यायोजित विधायनको आवश्यकता जति छ, त्यसको नियन्त्रण पनि त्यतिनै जरुरी हुन्छ। नियन्त्रण नगर्ने हो भने मातृ-ऐनको उद्देश्य तथा अखितयारी विपरीत मनपरी रूपमा प्रत्यायोजित विधायनहरू निर्माण हुन सक्छन्। र, प्रत्यायोजित अधिकारको दुरुपयोग हुन सक्छ। सामान्यतः संसद् र अदालतले मात्रै प्रत्यायोजित विधायनको दुरुपयोगलाई प्रभावकारी रूपमा रोक्न सक्दछन्। जसलाई क्रमशः विधायिकी नियन्त्रण र न्यायिक नियन्त्रण भनिन्छ। प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण निम्नबमोजिम गर्न सकिन्छः-

(१) विधायिकी नियन्त्रण

प्रत्यायोजित विधायन मूल रूपमा कार्यपालिका वा सो अन्तर्गतका विभाग तथा अन्य सङ्गठित संस्था वा स्वायत्त निकायहरूले बनाउँने भएकाले यस्तो विधायनलाई नियन्त्रण नगरिएमा यो निरङ्कुश बन्ने र दुरुपयोग हुने खतरा हुन्छ। मूलतः प्रत्यायोजित विधायनलाई विधायिकाले नै नियन्त्रण गर्ने गर्दछ, र गर्नुपर्दछ। त्यसका लागि संसदीय समितिहरूले सरकार तथा त्यस अन्तर्गतका निकायहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिने गर्दछन् भने आवश्यक परेमा सभामुखको अनुमति लिई संशोधन प्रस्ताव प्रस्तुत गर्ने अधिकार पनि संसद् सदस्यलाई हुन्छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय सभाको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिले प्रत्यायोजित विधायनको सुक्ष्म अध्ययन गर्ने र आवश्यक निर्देशन दिने कार्य गर्दछ भने प्रतिनिधि सभाका विषयगत समितिहरूलाई पनि यो अधिकार छ।

देहायको अवस्थामा संसद्दले अधिनस्थ वा प्रत्यायोजित विधायनमाथि नियन्त्रण गर्नुपर्दछः-

- (क) अधिनस्थ विधायनले अधिकार क्षेत्र नाघेको अवस्थामा,
- (ख) आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्र बनाउँनुपर्ने अधिनस्थ विधायन नबनाएको अवस्थामा,
- (ग) अधिनस्थ विधायनले मातृ-कानूनको मर्म, भावना र उद्देश्यसँग मेल नखाएको अवस्थामा,
- (घ) प्रत्यायोजित विधायन प्राकृतिक न्याय लगायत न्यायका मान्य सिद्धान्त प्रतिकूल भएको अवस्थामा,
- (ङ) अधिनस्थ विधायनमा स्वविवेकीय अधिकारको मात्रा अस्वाभाविक रहेको अवस्थामा, आदि।

संसदीय समितिबाट अधिनस्थ कानून परीक्षण हुँदा त्यसमा उल्लेख गरिएका व्यवस्थाहरूले मातृ-कानूनको क्षेत्राधिकार नाघेको वा माथि उल्लेखित सीमाहरू उल्लङ्घन गरेको पाइएमा सो सच्याउँने समितिले सम्बन्धित निकायलाई निर्देशन दिन सक्छ। समितिले दिएको निर्देशन

सम्बन्धित निकायबाट कार्यान्वयन नभएमा राष्ट्रिय सभा नियमावलीको नियम १५३ बमोजिम सदनबाट पारित गरी निर्देशन दिन सक्ने र त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धित निकायको दायित्व हुने व्यवस्था छ।

(२) न्यायिक नियन्त्रण

प्रत्यायोजित विधायनलाई नियन्त्रण गर्ने अर्को महत्वपूर्ण निकाय भनेको न्यायपालिका हो। नेपालमा सर्वोच्च अदालत, उच्च अदालत र जिल्ला अदालत गरी तीन तहका अदालतहरू रहेका छन्। र, न्यायिक नियन्त्रण सम्बन्धित अदालतका अधिकारक्षेत्रको प्रयोग तथा न्यायिक पुनरावलोकन (Judicial Review) को माध्यमबाट हुनेगर्दछ।

(क) सर्वोच्च अदालतको अधिकारक्षेत्र

संविधानको धारा १३३ को उपधारा (१) मा, “यस संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हकउपर अनुचित बन्देज लगाइएको वा अन्य कुनै कारणले यो कानून यो संविधानसँग बाभिएको हुँदा त्यस्तो कानून वा त्यसको कुनै भाग वा प्रदेश सभाले बनाएको कुनै कानून सङ्घीय संसदले बनाएको कुनै कानूनसँग बाभिएको र नगर सभा वा गाउँ सभाले बनाएको कुनै कानून सङ्घीय संसद् वा प्रदेश सभाले बनाएको कुनै कानूनसँग बाभिएको हुँदा त्यस्तो कानून वा त्यसको कुनै भाग बदर घोषित गरी पाउँ भनी कुनै पनि नेपाली नागरिकले सर्वोच्च अदालतमा निवेदन दिन सक्ने र सो अनुसार कुनै कानून बाभिएको देखिएमा सो कानूनलाई प्रारम्भदेखि नै वा निर्णय भएको मितिदेखि अमान्य र बदर घोषित गर्ने असाधारण अधिकार सर्वोच्च अदालतलाई हुनेछ” व्यवस्था छ।

यसै धाराको उपधारा (२) मा “यस संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलनको लागि वा अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा अर्को उपचारको व्यवस्था भए पनि त्यस्तो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अन्य कुनै कानूनी हकको प्रचलनका लागि वा सार्वजनिक हक वा सरोकारको कुनै विवादमा समावेश भएको कुनै संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नको निरूपणका लागि आवश्यक र उपयुक्त आदेश जारी गर्ने, उचित उपचार प्रदान गर्ने, त्यस्तो हकको प्रचलन गराउने वा विवाद टुङ्गो लगाउने असाधारण अधिकार सर्वोच्च अदालतलाई हुने” व्यवस्था छ।

त्यसरी नै उपधारा ३ मा, “...असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत सर्वोच्च अदालतले बन्दीप्रत्यक्षीकरण, परमादेश, उत्प्रेषण, प्रतिषेध, अधिकारपृच्छा लगायत अन्य उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्ने” व्यवस्था रहेको छ।

(ख) उच्च अदालतको अधिकारक्षेत्र

संविधानको धारा १४४ को उपधारा (१) मा, “यस संविधानद्वारा प्रदत्त मौलिक हकको प्रचलनका लागि वा अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा अर्को उपचारको व्यवस्था भए पनि त्यस्तो उपचार अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको अन्य कुनै कानूनी हकको प्रचलनका लागि वा सार्वजनिक हक वा सरोकारको कुनै विवादमा समावेश भएको कुनै कानूनी प्रश्नको निरूपणका लागि आवश्यक र उपयुक्त आदेश जारी गर्ने अधिकार उच्च अदालतलाई हुने” व्यवस्था छ भने उपधारा (२) मा, “उपधारा (१) को प्रयोजनका लागि उच्च अदालतले बन्दीप्रत्यक्षीकरण, परमादेश, उत्प्रेषण, प्रतिषेध, अधिकारपृच्छा लगायत जुनसुकै उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्ने” व्यवस्था छ।

(ग) जिल्ला अदालतको अधिकारक्षेत्र

संविधानको धारा १५१ को उपधारा (१) मा, “जिल्ला अदालतलाई सङ्घीय कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका सम्पूर्ण मुद्दाको शुरू कारबाही र किनारा गर्ने, बन्दीप्रत्यक्षीकरण, निषेधाज्ञा लगायत कानूनबमोजिमका निवेदन हेर्ने, अर्धन्यायिक निकायले गरेको निर्णयउपर कानूनबमोजिम पुनरावेदन सुन्ने, प्रदेश कानूनबमोजिम गठित स्थानीयस्तरका न्यायिक निकायले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन सुन्ने तथा आफू र आफ्नो मातहतका अदालतहरूको न्याय सम्पादनको कार्यमा कसैले अवरोध गरेमा वा आदेश वा फैसलाको अवज्ञा गरेमा सङ्घीय कानूनबमोजिम अवहेलनामा कारबाही चलाई सजाय गर्न सक्ने अधिकार हुने” व्यवस्था छ।

यसरी कुनै मुद्दा विशेषमा प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रणको प्रश्न गाँसिएर अदालत समक्ष पुगेपछि न्यायिक निर्णयका क्रममा यिनै अधिकारक्षेत्रको प्रयोग तथा आदेशहरूको माध्यमबाट अदालतले प्रत्यायोजित विधायनको समेत नियन्त्रण गर्ने गर्दछ। अदालतबाट निर्णयका क्रममा अधिनस्थ कानूनको पूरै वा केही भाग बदर वा निष्कृत हुन सक्छ। यसरी संविधानसँग बाभिएका कानूनहरू बाभिएको हदसम्म बदर गर्नसक्ने न्यायिक पुनरावलोकनको असाधारण अधिकार सर्वोच्च अदालतले उपयोग गर्दछ भने उच्च र जिल्ला अदालतहरूले पनि सोही प्रकृतिका अधिकारहरू प्रयोग गर्ने गर्दछन्।

यसरी संसदले बनाएको ऐन र प्रत्यायोजित अधिकारको प्रयोग गर्ने निकायले बनाएको प्रत्यायोजित विधायनको वैधानिकता सर्वोच्च, उच्च र जिल्ला अदालतले असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत न्यायिक नियन्त्रण गर्ने गर्दछन्। माथि उल्लेखित सर्वोच्चका केही फैसला र स्थापित नजिरहरू न्यायिक नियन्त्रणका केही उदाहरणहरू हुन्।

(३) प्रकाशन र नागरिक नियन्त्रण

सङ्घीय केही सार्वजनिक लिखत प्रमाणीकरण (कार्यविधि) ऐन, २०६३ ले सार्वजनिक लिखतहरू प्रमाणीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ भने प्रत्येक प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूले पनि सार्वजनिक लिखत प्रमाणीकरण ऐनहरू तर्जुमा गरेका छन्। त्यसैगरी नेपाल कानून व्याख्यासम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २३ ले प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बन्ने नियम उप/विनियमहरू बनाउँने अधिकार पाएका अधिकारीले त्यस्ता नियम उपनियमहरू बनाउँनुभन्दा अगावै असरपर्ने पक्षलाई थाहा दिनका लागि तिनका मस्यौदा प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसको मकसद प्रत्यायोजित विधायन बन्नु पूर्व नै सरोकारवाला तथा आम नागरिकहरूलाई यस विषयमा थाहा होस् र आवश्यक नियन्त्रण होस् भन्ने हो। एकातिर ऐनको यो व्यवस्था कार्यान्वयन हुन सकेको छैन भने अर्कोतिर प्रत्यायोजित विधायन बनेपछि प्रकाशन गर्नुपर्ने परिपाटीको विकास पनि हुन सकेको छैन। जसका कारण सरोकारवाला तथा आम नागरिकहरू अस्तित्वमा रहेका र निरन्तर बनिरहेका प्रत्यायोजित विधायनहरूका वारेमा बेखर रहने गरेका छन्। जसको परिणामस्वरूप यस्ता प्रत्यायोजित विधायनहरूको नागरिक नियन्त्रण मजबुत हुन सकेको छैन।

प्रत्यायोजित विधायनहरू पनि सार्वजनिक लिखत भएकाले प्रमाणीकरण र प्रकाशन (जारी हुनु पूर्व र जारी भएपछि) को अनिवार्य व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ। यस्तो अनिवार्य प्रकाशनको व्यवस्थाले प्रत्यायोजित विधायनहरूका वारेमा सरोकारवाला तथा आम नागरिकहरूसम्म जानकारी पुग्ने हुँदा प्रकाशनको माध्यमबाट नागरिक नियन्त्रण (Public Control) गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ। नेपाल राजपत्र, प्रदेश राजपत्र र स्थानीय राजपत्र लगायत सम्बन्धित निकायका वेबसाइट तथा विद्युतीय माध्यमबाट प्रकाशन भएको खण्डमा त्यस्ता प्रत्यायोजित विधायनहरू सरोकारवाला तथा सर्वसाधारणको पहुँचमा पुग्ने र उनीहरूले सोसल मिडिया तथा पत्रपत्रिकाहरूमा राख्ने धारणाबाट प्रत्यायोजित विधायन बनाउँने निकायउपर प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपले दवाव सिर्जना हुन सक्छ। त्यसैले प्रकाशन र नागरिकहरूबाट समेत प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रण हुन सक्दछ र हुनु पर्दछ।

नेपालमा कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

३.१ कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनको अवस्था

नेपालमा कृषिका सम्पूर्ण क्षेत्रलाई समेट्ने गरी एकीकृत कृषि ऐन हालसम्म बन्न नसकेको भए तापनि कृषिका विभिन्न विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्ध राख्ने निम्न ऐनहरू अस्तित्वमा रहेका छन्:—

- (१) खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुतासम्बन्धी ऐन, २०७५
- (२) खाद्य ऐन, २०२३
- (३) जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन ऐन, २०७६
- (४) नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् ऐन, २०४८
- (५) बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
- (६) बिउबिजन ऐन, २०४५
- (७) राष्ट्रिय चिया तथा कफि विकास बोर्ड ऐन, २०४९
- (८) राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड ऐन, २०४८
- (९) पशु बधशाला र मासु जाँच ऐन, २०५५
- (१०) पशु स्वास्थ्य तथा पशुसेवा ऐन, २०५५
- (११) दाना पदार्थ ऐन, २०३३

उपरोक्त ऐनहरूले सम्पूर्ण कृषि क्षेत्रलाई समेट्न सक्तैनन् । कृषिसम्बन्धी क्षेत्रको एकीकृत छाता ऐनको तर्जुमा हुन नसक्दा प्रत्यायोजित विधायनको निर्माणमा समेत अन्यौल उत्पन्न हुन गएको र निश्चित ऐनको श्रोत उल्लेख गर्न नसक्दा प्रत्यायोजित विधायनको वैधानिकतामासमेत प्रश्न उठ्ने गरेको छ । कुन ऐनले प्रदान गरेको अधिकार अन्तर्गत नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड, आदेश आदि बनेका हुन् भन्ने व्यहोरा दर्जनजति प्रत्यायोजित विधायनका प्रस्तावनामा खुलाइएको छैन ।

३.१.१ कानूनी श्रोत उल्लेख नगरी बनाइएका कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनहरू

- (१) सहकार्यमा तरल नाइट्रोजन ग्याँस उत्पादन, सञ्चालन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१
- (२) अलैचीको रोग व्यवस्थापन तथा नर्सरी स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७०
- (३) राष्ट्रपति उत्कृष्ट कृषि पुरस्कार कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१
- (४) उद्यमी किसान र बेरोजगार युवाका लागि आवासीय कृषि तालिम कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५
- (५) प्राञ्जारिक कृषि प्रवर्द्धन मिसन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५
- (६) शीत भण्डारगृह स्थापना कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७४ (प्रथम संशोधन, २०७५)
- (७) प्राञ्जारिक कृषि उत्पादनको सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६९
- (८) कृषिसँग सम्बन्धित सहकारी तथा सङ्घसंस्थाहरूलाई कृषि विकासका लागि प्रदान गरिने अनुदान कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७३
- (९) आ.ब. २०७५/७६ को नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५
- (१०) पशुपंक्षी विकासका क्षेत्रमा गठित राष्ट्रिय सल्लाहकार समितिहरू, २०७२
- (११) कृषि प्राविधिक कार्यसमूह कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६५
- (१२) कृषि पशुपंक्षी भूमि व्यवस्था र सहकारी क्षेत्र रुपान्तरणको मार्गचित्र, २०७५

३.१.२ नियमावलीका आधारमा तर्जुमा गरिएका कृषिसम्बन्धी प्रत्यायोजित विधायनहरू

ऐनले नियमावलीलाई अन्य विधायन बनाउने अधिकार प्रत्यायोजन नगरेको र, नियमावलीमार्फत प्रत्यायोजित विधायन बनाउनु विधि सङ्गत नहुने भए तापनि तपशीलबमोजिमका प्रत्यायोजित विधायनहरू नियमावलीको आधारमा निर्माण गरिएका छन्, जुन कानून सङ्गत छैनन्:-

- (१) नेपाल असल कृषि अभ्यास कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५, बिरुवा संरक्षण नियमावली २०६६ को नियम २१ र खाद्य नियमावली २०२७ को नियम ३३(क) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।
- (२) बिउ-बिजन उत्पादनको प्राविधिक परीक्षण निर्देशिका, २०७५, बिउ-बिजन नियमावली २०६९ को नियम ३९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।

- (३) कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि यान्त्रिकीकरण प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५, आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ११४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।
- (४) जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५०, जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८ को दफा १८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको भए तापनि भूतप्रभावी हुने गरी बनाइएको छ।
- (५) प्रशोधित पिउने पानी उत्पादन मापदण्डसम्बन्धी निर्देशिका, २०७४, खाद्य नियमावली, २०२७ को नियम ३३(क) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।
- (६) बाली निरीक्षक बिउ-बिजन नमुना सङ्कलन तथा बिउ-बिजन विश्लेषकको नियुक्ती, अनुमतिपत्र दिने व्यवस्था र अनुगमनसम्बन्धी निर्देशिका, २०७३, बिउ-बिजन नियमावली, २०६९ को नियम ३९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।
- (७) रासायनिक मल निर्देशिका, २०५७, रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ को नियम ३४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको छ।

३.१.३ प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने बिषयमा अधिकार प्रत्यायोजन गरिएका व्यवस्थाहरू

- (१) **सहकार्यमा तरल नाइट्रोजन ग्यास सञ्चालन उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१**
निर्देशिकाको दफा १२(१) मा, सरकारी/सामुदायिक/सहकारी/निजी पशुप्रजनन केन्द्र/कृत्रिम गर्भाधान केन्द्रहरूको दिगो सञ्चालनको लागि प्रत्येक जिल्ला पशुसेवा कार्यालयमा तरल नाइट्रोजन आपूर्तिको लागि सरकारी अनुदानको व्यवस्था गरिने व्यवस्था छ। ऐनको अख्तियारीविना मन्त्रीस्तरीय निर्देशिकाबाट अनुदानको व्यवस्था गरिनु प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।
- (२) **अलैचीको रोग व्यवस्थापन तथा नर्सरी स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७०**
(क) निर्देशिकाको दफा ६(४) मा, कार्यक्रम सञ्चालनको लागि आवश्यक रकम नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेट तथा कार्यक्रममा व्यक्त नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने बजेट मार्फत उपलब्ध हुने व्यवस्था छ। एकातिर निर्देशिकाबाट यसरी रकम खर्च गर्न मिल्दैन भने अर्कोतिर निर्देशिका कुन प्रत्यायोजित अधिकार अन्तरगत बनेको हो भन्ने पनि उल्लेख छैन।

- (ख) निर्देशिकाको दफा ७(७) र ८(५) मा अनुदान दिने व्यवस्था गरिएको छ। विभागीय मन्त्रीस्तरको निर्णयबाट प्रत्यायोजित अधिकारको स्रोत उल्लेख नगरी बनेको निर्देशिकाको आधारमा अनुदान दिन मिल्ने देखिँदैन।
- (ग) निर्देशिकाको दफा ९(८), दफा १०(४) को खण्ड (ग) र (घ), दफा ११(६) को खण्ड (क), (ख), (ग), (घ) र (ङ), तथा दफा १२(४) को खण्ड (क) र (ख) मा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि खर्च गर्ने बिषय उल्लेख गरिएका छन्। तर सरकारी कोषमा व्ययभार पर्नेगरी मन्त्रीस्तरीय निर्णयले खर्च गर्न मिल्दैन।
- (३) **राष्ट्रपति उत्कृष्ट पुरस्कार कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१**
- (क) कार्यविधिको दफा ५(ग)(२) मा, जिल्लाका उत्कृष्ट कृषकहरूलाई पुरस्कार एवम् सम्मान गर्न आवश्यकपर्ने बजेट रकम जिल्ला कृषि विकास समन्वय समितिको सचिवालयले आफ्नो बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने प्रावधान छ। तर कार्यविधिले यसरी अर्को कार्यालयलाई आर्थिक भार पर्नेगरी प्रावधान राख्न मिल्दैन।
- (ख) कार्यविधिको दफा ५(ग)(४) मा, जिल्ला कृषि विकास समन्वय समितिको सचिवालयबाट प्रदान गरिने पुरस्कारको राशि सम्बन्धित प्रदेशको भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयबाट तोकिएबमोजिम हुने र उत्कृष्ट कृषकलाई नगद तथा प्रमाणपत्र सहित सम्मान गरिने व्यवस्था छ। तर प्रदेश सरकारको आफ्नै कानून हुने भएकाले सङ्घीय मन्त्रीस्तरीय कार्यविधिलाई प्रदेश सरकारले कार्यान्वयन गर्न बाध्य हुँदैन।
- (ग) कार्यविधिको दफा ५(६) मा, मन्त्रालयले सर्वोत्कृष्ट एक कृषकलाई रु. ४,००,०००/- नगद तथा प्रमाणपत्र र उत्कृष्ट कृषकलाई जनही रु. २,५०,०००/- नगद पुरस्कार र प्रमाणपत्र सहित सम्मान गर्ने व्यवस्था छ। तर कार्यविधिबाट सरकारी कोषमा व्ययभार पर्नेगरी मन्त्रीस्तरीय निर्णयले खर्चगर्न मिल्दैन।
- (४) **प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन-मिसन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५**
- (क) कार्यविधिको दफा ७(ख)(४)(६), ७(ग)(२)(३)(४)(५), ७(घ)(१)(२)(३), दफा ८(३)(४)(५)(६), दफा ११(१)(३) मा अनुदान दिने व्यवस्थाहरू रहेका छन्। तर यसरी कार्यविधिबाट सरकारी कोषमा व्ययभार पर्नेगरी मन्त्रीस्तरीय निर्णयले अनुदान दिन मिल्दैन।

(ख) कार्यविधिको दफा २५(१) मा, कार्यविधिबमोजिम अनुदान रकम लिई दुरुपयोग गरेको पाइएमा वा रकमको हिसाब नबुझाएमा त्यस्ता अनुदानग्राहीलाई प्रचलित ऐन नियमबमोजिम कारबाही गरी प्रचलित ब्याज सहित असुलउपर गरिने व्यवस्था छ। तर प्रचलित ऐन कुन हो ? ब्याज असुल कुन कानूनले गर्ने हो ? भन्ने स्पष्ट नपारी कार्यविधिले सारवान कानूनले जस्तै जरिवाना तोक्न मिल्दैन।

(५) **शीत भण्डारगृह स्थापना कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७४ (प्रथम संशोधन, २०७५)**

(क) कार्यविधिको दफा ४.४(ग) मा, यसरी स्थापना हुने शीत भण्डारगृहको भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा मेसिनरी उपकरण खरिद र जडानको लागि नेपाल सरकारबाट बढीमा ७० प्रतिशत अनुदान प्राप्त हुने र घटिमा ३० प्रतिशत लागत (जग्गा बाहेक) कम्पनीले ब्यहोर्नु पर्ने व्यवस्था छ। तर कार्यविधिबाट सरकारी कोषमा व्ययभार पर्ने गरी मन्त्रीस्तरीय निर्णयले अनुदान दिन मिल्दैन।

(ख) कार्यविधिको दफा ४.४(घ) मा, शीत भण्डारगृहसँग सम्बन्धित मेसिनरी औजार लगायत अन्य निर्माण सामग्रीहरूमा लाने सेवा शुल्क सम्बन्धित प्रस्तावदाताले व्यहोर्नुपर्ने र मूल्य अभिवृद्धि गरेको हकमा सम्भौता बमोजिमको प्रतिशतको आधारमा भुक्तानी गरिने व्यवस्था छ। तर कार्यविधिबाट कर तोक्न र भुक्तानी दिन मिल्दैन।

(६) **कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि यान्त्रिकीकरण प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५**

(क) कार्यविधिको दफा १०(१) मा, एकीकृत कृषि बजार पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गत नयाँ निर्माणका लागि छनौट भएका अनुदानग्राहीलाई अधिकतम रु. २० करोडसम्म बजेट उपलब्ध हुने र यसरी उपलब्ध गराइने रकम निर्माणको कुल लागत रकमको ८५ प्रतिशत वा २ करोडमा नबढ्ने गरी हुने तथा निजी संस्था वा कम्पनीहरूको हकमा कुल लागतको ५० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी अनुदान रकम उपलब्ध गराइने व्यवस्था छ। यसरी २ करोड रुपैयाँसम्मको अनुदानसमेत कार्यविधिको आधारमा दिइएको बिषय प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत देखिन्छ।

- (ख) कार्यविधिको दफा १०(३) मा, एकीकृत कृषि बजार पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गत साना कृषि बजार तथा स्तरोन्नतिका लागि छनौट भएका अनुदानग्राहीलाई अधिकतम रु. ५ करोडसम्म बजेट उपलब्ध हुने र यसरी उपलब्ध गराइने रकम निर्माणको कूल लागतको रकमको ८५ प्रतिशत वा रु. ५ करोडमा नबढ्ने गरी हुने व्यवस्था छ। यसरी ५ करोड रुपैयाँसम्मको अनुदानसमेत कार्यविधिको आधारमा दिइएको विषय प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत देखिन्छ।
- (ग) कार्यविधिको दफा १२(४) मा, आधुनिक कृषि फार्म स्थापनाको लागि प्रतिफार्म कूल लागतको ५० प्रतिशत वा रु. २ करोडमध्ये जुन कम हुन्छ सो रकम अनुदान स्वरूप उपलब्ध गराइने र अनुदानग्राही संस्थाले कूल लागतको कमिमा ५० प्रतिशत रकम व्यहोर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यसरी २ करोड रुपैयाँसम्मको अनुदानसमेत कार्यविधिको आधारमा दिइएको विषय प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत देखिन्छ।

(७) **जीवनाशक विषादी नियमावली, २०१०**

- (क) नियमावलीको नियम १(२) मा, यो नियमावली ऐन लागू भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुने व्यवस्था गरिएको छ। जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८, मिति २०४८।२।१२ मा लालमोहर र प्रकाशन भई प्रारम्भ भएको र जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५०।१०।२५ मा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भएको देखिन्छ। नियमावली पछि बने तापनि ऐन लागू भएको मितिदेखि नै नियमावली प्रारम्भ हुने प्रावधानले भूतप्रभावी नियमावली बनेको देखिन्छ। जुन सामान्य कानून तथा प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।
- (ख) नियमावलीको नियम २० मा, ऐन र यस नियमावलीको कार्यान्वयन प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्न समितिले आवश्यकतानुसार विषादीसँग सम्बन्धित कुराहरूका सम्बन्धमा निर्देशिका बनाई जारीगर्न सक्ने र त्यसरी जारी गरेको निर्देशिकाको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुने व्यवस्था छ। ऐनको दफा १८ ले नेपाल सरकारलाई आवश्यक नियम बनाउने अधिकारसम्म दिए पनि निर्देशिका बनाउने अधिकार नदिएकाले ऐनले अख्तियारी नदिएको प्रावधान नियमावलीमा समावेश गरी प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गरिनु कानून सङ्गत छैन।

(द) कृषिसँग सम्बन्धित सहकारी तथा सङ्घसंस्थाहरूलाई कृषि विकासका लागि प्रदान गरिने अनुदान कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७३

- (क) निर्देशिकाको प्रस्तावनामा, '...कृषि विकासको क्षेत्रमा काम गर्ने सङ्घ संस्थाहरूलाई अनुदान प्रदान, अनुदानग्राहीलाई अनुदान प्रक्रियामा सहभागी हुने समान अवसर सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने सम्बन्धमा कृषि विकास मन्त्रालयले यो निर्देशिका बनाएको...' भनिएको छ। कुनै कानूनी स्रोतको उल्लेख नगरी निर्देशिका जारी गरिनु र ऐनले नबोलेको अवस्थामा अनुदान दिने व्यवस्था गरिनु विधिसम्मत छैन।
- (ख) निर्देशिकाको दफा १८(१) मा, सार्वजनिक निकायले अनुदान कारबाही वा निर्णयगर्दा कुनै त्रुटी गरेको वा पालन गर्नुपर्ने कर्तव्य पालना नगरेकोले आफूलाई क्षति पुग्ने वा पुनसक्ने कारणसहित कुनै प्रस्तावकले त्यस्तो त्रुटी वा निर्णयको पुनरावलोकनको लागि सार्वजनिक निकायका सम्बन्धित प्रमुख समक्ष निवेदन दिन सक्ने व्यवस्था छ। त्यसैगरी दफा १८(५) मा, उपदफा १ बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन सम्बन्धमा छानविनगर्दा कुनै त्रुटी देखिए, सार्वजनिक निकायले पालन गर्नुपर्ने कर्तव्य पालन गरेको नदेखिए वा त्यस्तो निर्णय कानून विपरीत देखिएमा सार्वजनिक निकायका प्रमुखले अनुदान कारबाही निलम्बन गरी सो निवेदन प्राप्त भएको ५ दिनभित्र कारण खुलाई लिखित निर्णय गर्नुपर्ने र, दफा ४१ मा, यो निर्देशिकाको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै उजुरीपर्न आएमा सो सम्बन्धमा कृषि विकास मन्त्रालयले निर्णय गर्ने र मन्त्रालयले गरेको निर्णय अन्तिम हुने व्यवस्था छ। यसरी हेर्दा, निर्देशिकाको दफा १८(१)(५), र दफा ४१ मुद्दा हेर्ने तथा फैसला गर्ने कार्यसँग सम्बन्धित छन्। आफू नै मातहतका पदाधिकारीले गरेको निर्णयउपर दफा ४१ बमोजिम अन्तिम निर्णय गर्ने कार्यबाट निर्देशिकाको आधारमा न्यायपालिकाको क्षेत्राधिकार ग्रहण गरेको देखिन्छ, जुन प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।
- (ग) निर्देशिकाको दफा २७(१) मा, देहायका अवस्थामा अनुदानग्राही संस्थालाई निजको कार्यको गम्भीरताको आधारमा सार्वजनिक निकायले १ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म कालासूचीमा राख्न सक्ने व्यवस्था छ। कालोसूचीसँग सम्बन्धित विषय सारवान कानूनसँग सम्बन्धित भएकाले यो ऐनमै समावेश हुनुपर्ने हुन्छ र निर्देशिकामार्फत सजाय तोक्नु कानून सङ्गत छैन।

(घ) निर्देशिकाको दफा ३७ मा, अधिकार प्राप्त अधिकारीले यो निर्देशिकाबमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार आवश्यकतानुसार कुनै कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था छ। यसरी प्रत्यायोजित अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गर्न मिल्दैन र यो कानून सङ्गत छैन।

(९) **कृषि प्राविधिक कार्यसमूह कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६५**

निर्देशिकाको दफा ८ मा, प्राविधिक कार्यसमूह सञ्चालनका लागि सम्बद्ध पक्षहरूले कार्यक्रमको पहिचान गरी बजेटको उचित व्यवस्था गर्नुपर्दछ। कृषि तथा पशुसेवा विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरूले आयोजना गरेको कृषि प्राविधिक कार्यसमूह गोष्ठीहरूमा सहभागी हुँदा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्का सहभागीहरूले दैनिक भ्रमण भत्ता आ-आफ्नो सम्बन्धित कार्यालयबाटै लिने तथा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्ले आयोजना गरेको कार्यसमूहमा कृषि तथा पशुसेवा विभाग/सहकारी/खाद्य तथा गुणस्तर नियन्त्रण विभाग अन्तर्गतका सहभागीहरूले आ-आफ्नो कार्यालयबाटै दैनिक तथा भ्रमण भत्ता भुक्तानी लिने व्यवस्था मिलाउने साथै सोही अनुसार कार्यक्रमको लक्ष्य तथा बजेट आ-आफ्नो कार्यक्रममा अनिवार्य रूपले समावेश गर्ने व्यवस्था छ। जुन कार्यालयले खर्च गरे पनि सरकारी रकम खर्च हुनेहुँदा निर्देशिकाबाट सरकारी व्ययभार बढेको देखिन्छ। जुन कानून सङ्गत छैन।

(१०) **रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५**

आदेशको दफा ३४ मा, मन्त्रालयले ऐन र यस आदेशको अधिनमा रही रासायनिक मलसम्बन्धी आवश्यक निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्ने र त्यस्तो निर्देशिकाको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुने व्यवस्था छ। आवश्यक पदार्थ नियन्त्रण (अधिकार) ऐन, २०१७ को दफा ३ र ८ ले नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले समुचित आदेश जारीगर्न सक्नेसम्मको अधिकार प्रत्यायोजन गरेको भए तापनि निर्देशिका बनाउने बिषय ऐनमा उल्लेख नभएकोले यसरी आदेशबाट प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गर्न मिल्ने देखिँदैन।

(११) **रासायनिक मल निर्देशिका, २०५७**

(क) निर्देशिकाको प्रस्तावनामा, रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ को दफा ३४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकार कृषि मन्त्रालयले यो निर्देशिका बनाएको व्यहोरा उल्लेख छ। आवश्यक पदार्थ नियन्त्रण (अधिकार) ऐन, २०१७ को दफा ३ र ८ ले आदेश बनाउने अख्तियारी दिएको भए तापनि आदेशबाट निर्देशिका बनाउने अख्तियारी दिएको छैन।

यसरी अख्तियारी नै नभएको बिषयमा आदेशले अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरी निर्देशिका बनाउँन मिल्ने देखिदैन ।

- (ख) निर्देशिकाको दफा ८(१) मा, न्युन स्तरको रासायनिक मल बिक्री वितरण गरेको पाइएमा निरीक्षकले बिक्रेताको दर्ता खारेजीको लागि जिल्ला कृषि विकास कार्यालय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने र दर्ता खारेजीको सम्बन्धमा निर्णय गर्नु अगाडि बिक्रेतालाई आफ्नो स्पष्टिकरण दिने अवसर प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । त्यसैगरी उपदफा (२) मा दर्ता खारेजीको सम्बन्धमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको निर्णयमा चित्त नबुझे सम्बन्धित बिक्रेताले सम्बन्धित क्षेत्रीय कृषि निर्देशक समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्ने र उपदफा (३) मा उपदफा (२) बमोजिम पुनरावेदनमा सम्बन्धित कृषि निर्देशकको निर्णय अन्तिम हुने व्यवस्था छ ।

यो निर्देशिका रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ को दफा ३४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको र रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ भने आवश्यक पदार्थ नियन्त्रण (अधिकार) ऐन, २०१७ को कानूनी आधारमा निर्माण भएको देखिन्छ । आवश्यक पदार्थ नियन्त्रण (अधिकार) ऐन, २०१७ को दफा ७ ले प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई मुद्दाहेर्ने अधिकारी तोकेको र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले गरेको निर्णयउपर उच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था गरेको छ । तर सोही ऐन बमोजिम बनेको यस निर्देशिकाले मुद्दाको सुरु कारबाही र निर्णय गर्ने अधिकार जिल्ला कृषि विकास कार्यालयलाई र त्यस उपरको पुनरावेदन सुन्ने अधिकार क्षेत्रीय कृषि निर्देशकलाई दिएको र क्षेत्रीय कृषि निर्देशकको निर्णय अन्तिम हुने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी निर्देशिकाले कानूनी व्यवस्था नै नभएको बिषयमा मुद्दा हेर्ने र पुनरावेदन सुन्ने कार्य गरेको र अर्कोतर्फ मुद्दा हेर्ने सारवान कानूनको बिषयलाई निर्देशिकामा राखिएको देखिन्छ । यथार्थमा यो निर्देशिका आफैँ र यसले गरेको यो व्यवस्था दुवै नै त्रुटियुक्त देखिन्छन् ।

नेपालमा उर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

परिच्छेद

४

उर्जा र यससँग सम्बन्धित स्रोतहरूलाई नेपालको विकासको मूल आधार मानिन्छ। नेपालमा उर्जाको उत्पादन र परिचालन जति नियमबद्ध र व्यवस्थित गर्न सकियो, त्यति नै देशको विकास तथा नागरिकको जीवनस्तरमा परिवर्तन गर्न सकिने मान्यता छ। त्यसैले उर्जाको उत्पादन र परिचालनका लागि सङ्घीय सरकारले तपशील बमोजिमका ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाएको छ।

४.१ नेपालमा उर्जा क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरू

(१) विद्युत् ऐन, २०४९

विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४० ले निम्नबमोजिमको विषयमा नियम बनाउँने अधिकार प्रत्यायोजन गरेको छः-

१. यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउँन सक्नेछ।
२. उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको सर्वमान्यतामा कुनै प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी नेपाल सरकारले खासगरी देहायका विषयमा नियम बनाउँन सक्नेछः-
 - (क) अनुमतीपत्रका लागि दिइने दरखास्तको ढाँचा र त्यसमा खुलाउनुपर्ने कुराहरू, अनुमतिपत्रको ढाँचा, अवधि, शर्तहरू, दस्तुर वा शुल्क र अन्य आवश्यक कुराहरू।
 - (ख) विद्युत् भोल्टको स्तर तथा वितरण गरिने विद्युत् सेवाको गुणस्तर र अन्य आवश्यक प्राविधिक कुराहरू।
 - (ग) विद्युत्सँग सम्बन्धित कुनै संरचनाको निर्माण कार्य र सो को स्तर,
 - (घ) विद्युत्को उत्पादन, प्रसारण वा वितरणगर्दा उपयोग गरिने उपकरण र सामानहरूको स्तर तथा उपयोगका तरिका,
 - (ङ) निरीक्षकको योग्यता तथा काम, कर्तव्य र अधिकार,

- (च) विद्युत् महसुल, सेवा शुल्क वा अन्य दस्तुरसम्बन्धी कुराहरू,
- (छ) विद्युत्को उत्पादन, प्रसारण तथा वितरणगर्दा अपनाउनुपर्ने सुरक्षात्मक व्यवस्थाहरू,
- (ज) ग्राहक वा उपभोक्ताहरूले पालन गर्नुपर्ने कुराहरू,
- (झ) दुर्घटना तथा त्यसको जाँचबुझ,
- (ञ) अन्य आवश्यक कुराहरू।

(२) विद्युत् नियमन आयोग ऐन, २०७४

१. ऐनको दफा ३९ मा, आयोगले यस ऐनबमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये महसुल निर्धारण गर्ने, अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिहरू आपसमा गाभिन, संरचनाको खरिद बिक्री (सेल अफ प्लान्ट), प्राप्ति (एक्वीजिशन) वा ग्रहण (टेक ओभर) गर्न सहमति दिने तथा विवाद समाधान गर्ने अधिकार बाहेकका अन्य अधिकार आवश्यकता अनुसार अध्यक्ष, सदस्य, सचिव र दफा ३६ बमोजिम गठित उपसमिति वा कार्यटोली वा आयोगको अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था छ।
२. ऐनको दफा ४१ मा, ऐनको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्ने व्यवस्था छ।
३. ऐनको दफा ४२(१) मा, आयोगले यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधिनमा रही देहायका विषयमा विनियम बनाई लागू गर्न सक्ने व्यवस्था छः—
 - (क) कर्मचारीको नियुक्ति, काम, कर्तव्य, अधिकार, योग्यता, पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाको शर्त सम्बन्धमा,
 - (ख) विवाद समाधानको लागि दिइने उजुरी तथा त्यस्तो उजुरी कारबाही र किनारा गर्ने कार्यविधि सम्बन्धमा,
 - (ग) आयोगको आन्तरिक कार्य सञ्चालनसम्बन्धी अन्य आवश्यक विषयमा।
 त्यसैगरी ऐनको दफा ४२(२) मा, उपदफा (१) को खण्ड (क) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले कर्मचारीको नियुक्ति, पारिश्रमिक, सेवा शर्त तथा सुविधा र नेपाल सरकारलाई थप आर्थिक दायित्व पर्ने विषयमा विनियम बनाउँदा अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

४. ऐनको दफा ४३ मा, आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा विनियम विपरीत नहुने गरी निर्देशिका, मापदण्ड वा संहिता (कोड) बनाई लागू गर्न सक्ने व्यवस्था छ।

(३) नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४१

१. ऐनको दफा ८ मा, प्राधिकरणको सम्पूर्ण काम कारवाहीको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनको लागि एक सञ्चालक समिति गठन हुने र सञ्चालक समितिले यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको विनियमबमोजिम प्राधिकरणलाई भएका सबै अधिकारको प्रयोग र कर्तव्यको पालन गर्ने व्यवस्था छ।
२. ऐनको दफा २७ मा, प्राधिकरणले आफ्नो कुनै अधिकार समितिको अध्यक्ष, सञ्चालक वा सदस्य वा उपसमिति, प्राधिकरणको महाप्रबन्धक वा कार्यकारी निर्देशक वा अन्य कुनै कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था छ।
३. ऐनको दफा ३५ मा, प्राधिकरणको कार्य सञ्चालनको लागि यो ऐनको विपरीत नहुने गरी प्राधिकरणले आवश्यक विनियमहरू बनाउन सक्ने व्यवस्था छ।

४.२ उर्जा क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनमा प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने विषयहरू

(१) विद्युत् नियमन आयोग नियमावली, २०७५

यस नियमावलीको नियम ४३ मा, आयोगको सदस्यले अन्य बिदेशी मुलुकको स्थायी आवासीय अनुमति लिन वा त्यस्तो अनुमति प्राप्त गर्नको लागि आवेदन दिन नपाइने व्यवस्था गरेको छ। तर यो सारवान विषय भएकाले ऐनमा नै व्यवस्था हुनुपर्छ र नियमावलीमा राख्न मिल्दैन।

(२) विद्युत् नियमावली, २०५०

यस नियमावलीको नियम ९४(क) मा, ऐन तथा यस नियमावलीको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न उर्जा मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्ने व्यवस्था छ। विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४० ले नियम बनाउन सक्ने अधिकार मात्र प्रत्यायोजन गरेको र नियमावलीमार्फत निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने व्यवस्था नगरेकोले ऐनले अधिकार

प्रत्यायोजन नगरेको बिषयमा नियमावलीले निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउने गरी अधिकार प्रत्यायोजन गर्न मिल्दैन ।

(३) विद्युत् आयोजनाको अनुमतिपत्रसम्बन्धी निर्देशिका, २०७५

१. निर्देशिकाको २०(१) मा, दफा १९ बमोजिम आयोजना बैकमा रहेका आयोजनाहरू प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट वा नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम अन्य विधिबाट पनि विकास निर्माण गराउन सक्ने र दफा २२ मा, नेपाल सरकारले दफा १९ बमोजिम आयोजना बैकमा रहेका आयोजनाहरू प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट विकास गर्न गराउन सक्ने व्यवस्था छ । विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ३५ ले करारको माध्यमले गर्न सकिने व्यवस्था गरेकोले मूल कानून (ऐन) ले व्यवस्था नै नगरेको बिषयमा निर्देशिकाले सारवान कानून बनाउन मिल्ने देखिन्छ ।
२. निर्देशिकाको दफा २४ मा, विद्युत् उत्पादन वा प्रसारण वा वितरण वा सर्भेक्षणको अनुमतिपत्र प्राप्त प्रवर्द्धक कम्पनीको शेयर संरचना परिवर्तन गर्नुअघि विभागको पूर्वस्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था छ । यो सारवान कानूनको विषय भएकाले निर्देशिकामा राख्न मिल्दैन । साथै कम्पनी ऐन अन्तर्गत रही शेयर खरिद बिक्री गर्ने कार्यमा निर्देशिकाले अड्कुश लगाउन मिल्दैन ।
३. निर्देशिकाको दफा २५ मा, विभागले कुनै दरखास्तउपर छानविनगर्दा आवश्यक कागजात वा सूचना वा जानकारी मागगर्न आवश्यक देखेमा समय तोक्यो मागगर्न सक्ने र त्यसरी माग गरिएको कागजात सूचना वा जानकारी उपलब्ध गराउनु प्रवर्द्धकको दायित्व हुने व्यवस्था छ । विद्युत् ऐन तथा नियमावलीले अनुमतिपत्रको लागि पेश गर्नुपर्ने आवश्यक कागजातहरू तोकिसकेको अवस्थामा निर्देशिकाले थप कागजात पेश गर्नुपर्ने गरी गरिएको व्यवस्थाबाट प्रत्यायोजित विधायनले प्रक्रियामा जटिलता थपेको छ ।
४. निर्देशिकाको दफा ३० मा, ऐनको दफा ३८ विपरीत कार्यगर्ने अनुमतिप्राप्त प्रवर्द्धकलाई अनुसूची २ को ढाँचामा मन्त्रालयको निर्णय अनुसार सजाय हुने व्यवस्था छ । विद्युत् ऐन, २०४९ दफा ३८ मा दण्ड सजाय तोकिएको अधिकारीले गर्ने व्यवस्था भएबमोजिम उक्त अधिकारी र सजायसम्बन्धी आदेशको ढाँचासमेत नियमावलीमै राखिनुपर्नेमा निर्देशिकामा राखिनु कानून सङ्गत छैन ।

(४) जलविद्युत् आयोजना विकास सम्भौतासम्बन्धी कार्यविधि, २०६९

कार्यविधिको दफा ३(२)(छ) मा, प्रतिस्पर्धा नगरी अनुमतिपत्र प्रदान गरिएको आयोजनाका हकमा सो आयोजनाको अन्तिम अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएअनुसारको आयोजनाको जडित क्षमताअनुसार प्रतिमेगावाट एकहजार पाँचसय अमेरिकी डलरका दरले हुनआउने रकम प्रोसेसिङ्ग फि को रूपमा नेपाल सरकारको धरौटी खातामा जम्मागरेको भौचरअनुसार विभागबाट प्राप्त नगदी रसिद बुझाउनुपर्ने व्यवस्था छ। विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ४०(२)(क) अन्तर्गत पर्ने दस्तुर वा शुल्कको विषयको सम्बन्धमा नियम बनाउँन सक्ने व्यवस्था भएकाले नियमावली नबनाई सो विषय कार्यविधिमा राखिनु कानून सङ्गत छैन।

(५) नेपाल विद्युत् प्राधिकरण, विद्युत् वितरण विनियमावली, २०६९

१. विनियमावलीको विनियम ४४(१) मा, यो विनियमावलीमा विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा बाहेक प्राधिकरणले गर्ने भनी उल्लेख भएको विषयमा निर्णय गर्ने अधिकार मुख्य प्रशासकीय अधिकृतलाई हुने र ४४(२) मा, यो विनियमावलीबमोजिम मुख्य प्रशासकीय अधिकृतलाई भएको कुनै वा सबै अधिकार निजले आफू मातहतका कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था छ। नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४९ को दफा २७ ले प्राधिकरणले आफ्नो कुनै अधिकार समितिको अध्यक्ष, सञ्चालक वा सदस्य वा उपसमिति, प्राधिकरणको महाप्रबन्धक वा कार्यकारी निर्देशक वा अन्य कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेकोले मुख्य प्रशासकीय अधिकृतलाई प्राधिकरणबाट प्रत्यायोजित अधिकार मात्र प्राप्त रहेकाले निजले आफ्नो अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गर्ने व्यवस्था कानून सङ्गत छैन।
२. विनियमावलीको विनियम ४५ को उपविनियम (१) मा, यो विनियमावलीबमोजिम भएको कुनै कारबाही तथा निर्णयउपर कुनै ग्राहक वा व्यक्त वा संस्थालाई चित्त नबुझेको खण्डमा निर्णय कारबाहीको सूचना प्राप्त भएको मितिले ३५ दिनभित्र स्थानीय कार्यालय मार्फत वा सोभै विनियम ४६ बमोजिम गठित पुनरावेदन समिति समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्ने; उपविनियम (२) मा, प्राधिकरणबाट छुट-विलिङ्ग सम्बन्धमा गरेको निर्णयउपर पुनरावेदनको निवेदन दायरगर्ने ग्राहकले छुट-विलिङ्ग वापतको सम्पूर्ण रकम धरौटी स्वरूप जम्मा गर्नुपर्ने; उपविनियम (३) मा, उपविनियम (१) बमोजिम दायर भएको पुनरावेदनउपर पुनरावेदन समितिले

३५ दिनभित्र निर्णय गरी पुनरावेदकलाई लिखित जानकारी दिनुपर्ने र पुनरावेदन समितिबाट भएको निर्णय अन्तिम हुने व्यवस्था छ।

नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४१ को दफा ३९ मा प्राधिकरण वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दाको सुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार जिल्ला अदालतलाई हुने व्यवस्था छ। यसरी ऐनमा भएको न्यायिक व्यवस्थाको खिलाप हुने गरी ऐनले अधिकार नै नदिएको बिषयमा आफ्नै विनियमावलीमा सुरु मुद्दा हेर्ने, पुनरावेदन सुन्ने र सो निर्णय अन्तिम हुने गरी व्यवस्था गर्न मिल्दैन। यो कानून सङ्गत छैन।

३. विनियमावलीको विनियम ४७ मा, विद्युत् वितरण सम्बन्धमा यस विनियमावलीमा लेखिएको कुराहरूका हकमा यसै विनियमावलीबमोजिम नै हुने; यस विनियमावलीसँग बाभिएका अन्य विनियमहरू बाभिएको हदसम्म स्वतः खारेज भएको मानिने; र यस विनियमावलीमा उल्लेख नभएका कुराहरूको हकमा प्राधिकरणको अन्य विनियमावली तथा प्रचलित कानूनबमोजिम हुने व्यवस्था छ। प्रचलित कानूनसँग बाभिएको हकमा विनियमावलीको प्रावधान स्वतः निस्कृय हुने प्रावधान राख्नुपर्नेमा यस विनियमावलीमा उल्लेख नभएका कुराहरूको हकमा अन्य विनियमावली तथा प्रचलित कानूनबमोजिम हुने भन्ने प्रावधान राख्नु कानून सङ्गत छैन।

(६) विद्युत् आयोजनाको लागि विदेशी विनिमय सुविधासम्बन्धी निर्देशिका, २०७४

निर्देशिकाको दफा ३(४) मा, विदेशी विनिमयको लागि सिफारिसगर्दा विभागले अन्य थप कागजात बढिमा १५ दिनको समय तोक्यो पेशगर्न लगाउन सक्ने व्यवस्था छ। कुन कुन कागजात चाहिने हो, सम्पूर्ण कागजात पूरा भएको छ कि छैन, र कागजात पूरा भएको कति समयपछि सिफारिस गरिने हो भन्ने एकिन नहुँदा काम कारबाही मा अनावश्यक ढिलाई हुन जाने देखिन्छ।

नेपालमा दूरसञ्चार क्षेत्राँग सम्बन्धित प्रत्यायोजित विधायनहरूको अवस्था विश्लेषण

परिच्छेद

दूरसञ्चार सेवालाई भरपर्दो र सर्वसुलभ बनाउँन, दूरसञ्चार सेवामा नीजि क्षेत्रलाईसमेत संलग्न गराउन तथा त्यस्तो सेवालाई नियमित र व्यवस्थित गर्न दूरसञ्चार ऐनबाट दूरसञ्चार प्राधिकरणको स्थापना गरिएको छ। प्राधिकरण अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वशासित र सङ्गठित संस्था हो। यसले दूरसञ्चार सेवाको विकासको लागि नेपाल सरकारले अपनाउनु पर्ने नीति, योजना र कार्यक्रम सम्बन्धमा सुझाव दिने, दूरसञ्चारको क्षेत्रमा नयाँ प्रविधिको विकास तथा उपयोग वारे अध्ययन गर्ने/गराउने, आधारभूत दूरसञ्चार सेवा सुविधा नेपालको शहरी तथा ग्रामीण सबै क्षेत्रमा पुऱ्याउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने, दूरसञ्चार सेवा सञ्चालनमा स्वदेशी तथा विदेशी नीजि क्षेत्रका लगानीकर्ताहरूलाई सहभागी बनाउँने, दूरसञ्चार सेवा सञ्चालन अनुमति दिने, शुल्क स्वीकृत र नियमित गर्ने लगायतका कार्यहरू गर्दछ। दूरसञ्चारका क्षेत्रमा विभिन्न ऐन, नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका र कार्यविधिहरू बनेका छन्। प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेका दूरसञ्चार नियमावली, विनियमावली र निर्देशिकाहरूको अध्ययनमा देखिएको विषयहरू तल उल्लेख गरिएको छ।

५.१ दूरसञ्चार ऐन, २०५३ ले जारेको प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी व्यवस्थाहरू

- (१) कर्मचारीहरूको नियुक्ति, पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्तहरू तोकिएबमोजिम हुने (दफा १२/२)।
- (२) प्राधिकरणले नेपाल सरकारको नीति/निर्देशनलाई ध्यानमा राखी अनुमतिप्राप्त व्यक्तिलाई आवश्यक आदेश वा निर्देशन दिन सक्ने र त्यस्तो आदेश वा निर्देशनको पालनागर्नु सम्बन्धित व्यक्तिको कर्तव्य हुने (दफा १५/१)।
- (३) प्राधिकरणले अनुमतिप्राप्त व्यक्तिले गरेको काम कारबाही विवरण तथा सञ्चालन गरेको दूरसञ्चार सेवासम्बन्धी विवरण माग गर्न सक्ने र त्यस्तो विवरण उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित व्यक्तिको कर्तव्य हुने (दफा १५/२)।

- (४) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले विकास गरेको दूरसञ्चार प्रणाली परस्पर जोड्ने तथा प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा प्राधिकरणले निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्ने (दफा ५२/१) ।
- (५) अनुमतिप्राप्त व्यक्तिले दूरसञ्चार सेवा उपलब्ध गराएबापत लगाउने र असुलगर्न पाउँने सेवा शुल्क निर्धारणगर्ने सम्बन्धमा प्राधिकरणले निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ (दफा ५२/२) ।
- (६) प्राधिकरणले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमबमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार अध्यक्ष, दफा ५० बमोजिम गठित उपसमिति वा कार्यटोली वा प्राधिकरणका कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने (दफा ५६) ।
- (७) प्राधिकरणले देहायबमोजिम नियम बनाउन सक्नेछ (दफा ६१):-
१. यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
 २. उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको सर्वमान्यतामा प्रतिकूल असर नपर्नेगरी नेपाल सरकारले देहायका विषयमा नियम बनाउन सक्नेछ ।
 - (क) अनुमतिपत्रको लागि निवेदनको ढाँचा, खुलाउनुपर्ने कुराहरू, अनुमतिपत्रको ढाँचा र शर्तहरू, अनुमतिपत्र, नवीकरण दस्तुर र रोयल्टी ।
 - (ख) निवेदनको ढाँचा र त्यसमा खुलाउनुपर्ने कुराहरू, लाग्ने दस्तुर ।
 - (ग) सेवा सञ्चालनगर्दा पालना गर्नुपर्ने कुराहरू, ग्राहकलाई दिनुपर्ने सेवाको स्तरसम्बन्धी कुराहरू ।
 - (घ) फ्रिक्वेन्सी वितरणगर्ने तरिका र कार्यविधि ।
 - (ङ) अन्य आवश्यक कुराहरू ।
- (८) प्राधिकरणले यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधिनमा रही आवश्यक विनियम बनाउन सक्ने ।

५.२ दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनमा प्रत्यायोजन गर्न नमिल्ने विषयहरू

- (१) दूरसञ्चार नियमावली, २०५४: दूरसञ्चार ऐन, २०५४ को दफा ६१ ले दिएको अधिकार प्रयोगगरी बनाइएको नियमावली अध्ययनगर्दा देखिएका नमिलेका विषयहरू:-

१. नियमावलीको नियम ५ मा, अध्यक्षको पारिश्रमिक, सुविधा र सेवाको अन्य शर्तहरू ऐन वा यस नियमावली अन्तरगत बनाइने विनियममा तोकिएबमोजिम हुने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
२. नियमावलीको नियम १०.७ मा, यस नियमबमोजिम अनुमति दिँदा अपनाउनुपर्ने अन्य कार्यविधि प्राधिकरणले तोकेबमोजिम हुने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
३. नियमावलीको नियम ११.२ मा, अनुमतिपत्र दस्तुर एकैपटक वा प्राधिकरणले तोकेबमोजिम किस्तावन्दीको आधारमा अनुमतिपत्रको अवधिभित्र बुझाउनुपर्ने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
४. नियमावलीको नियम ३१ मा, अनुमतिपत्रप्राप्त व्यक्तिले दूरसञ्चार सेवा सञ्चालनगर्ने सम्बन्धमा फ्रिक्वेन्सी प्रयोगगर्दा समितिले तोकिएदिए बमोजिमको दस्तुर प्राधिकरणमा बुझाउनुपर्ने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
५. नियमावलीको नियम ३४क. मा, प्राधिकरणको आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी कुराहरू प्राधिकरणले बनाएको तत्सम्बन्धी विनियमावलीमा व्यवस्था भएबमोजिम हुने व्यवस्था छ। आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी कुराहरू ऐनमा नै उल्लेख हुनुपर्ने सारवान विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
६. नियमावलीको नियम ३४ख. मा, प्राधिकरणको सङ्गठनात्मक स्वरूप तथा प्राधिकरणका अध्यक्ष, सदस्य र कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाशर्तसम्बन्धी व्यवस्था मन्त्रालयको सहमति लिई प्राधिकरणले बनाएको विनियममा व्यवस्था भएबमोजिम हुने व्यवस्था छ। यो विषय ऐनको दफा १२.२ बमोजिम नियममा नै व्यवस्था गर्नुपर्नेमा विनियमावलीले व्यवस्था गर्ने भनि अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गर्न मिल्दैन।

(२) दूरसञ्चार पूर्वाधारसम्बन्धी नियमावली, २०७४

१. नियमावलीको नियम ६(२) मा, उपनियम १ बमोजिम गरिने मूल्याङ्कनको सूचक आधार तथा अन्य कार्यविधि प्राधिकरणले तोकेबमोजिम हुने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
२. नियमावलीको नियम ७६ मा, अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति र सहप्रयोगकर्ताबीच हुने सम्झौताका शर्तहरू र सेवाको शुल्क सम्बन्धमा प्राधिकरणबाट तोकिएको मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्ने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
३. नियमावलीको नियम १२(१)(२) मा, विशेष स्थान प्राधिकरणको सिफारिसमा मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशितगरी तोक्ने र विशेष स्थानमा दूरसञ्चार पूर्वाधार निर्माण तथा प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा प्राधिकरणले आवश्यक शर्त तोक्न सक्ने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
४. नियमावलीको नियम १७.२ मा, ...प्राधिकरणको सिफारिसमा आवश्यक सेवाशर्त तथा कार्यविधि तोकरी मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशनगरी सक्रिय पूर्वाधारकोसमेत सहप्रयोग हुन सक्नेगरी आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान छ। यो नियमावलीमा नै उल्लेख हुनुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन
५. नियमावलीको नियम १८.४ मा, प्राधिकरणले यस नियमबमोजिम मूल्य निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक मापदण्ड जारी गर्ने व्यवस्था छ। यो नियमावलीमा नै उल्लेख हुनुपर्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन।
६. नियमावलीको नियम २९ मा, प्राधिकरणले ऐन तथा यस नियमावलीको अधिनमा रही आवश्यक निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्ने व्यवस्था छ। निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउँन पाउँने अधिकार ऐनमा राख्ने विषय हुनुका साथै नियमावलीले प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गरेको कानून सङ्गत देखिँदैन।

(३) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको अध्यक्षको सेवाशर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०७१

दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा १२(२) बमोजिम अध्यक्षको पारिश्रमिक, सुविधा र सेवाका अन्य शर्त तथा काम, कर्तव्य र अधिकार नियमावलीमा व्यवस्थित हुनुपर्ने देखिन्छ। त्यसैले प्राधिकरणका अध्यक्षसहित ५ जना सदस्य रहेको प्राधिकरण आफैले आफ्नो अध्यक्षको पारिश्रमिक, सेवा शर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली बनाउँनु उपयुक्त नभएकाले यस सम्बन्धी व्यवस्था नियमावली मै गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(४) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सदस्यहरूको सेवाशर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०७१

यो विनियमावली दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ६२ र दूरसञ्चार नियमावलीको नियम ५४ को अधिकार प्रयोग गरी बनाइएको भनिएको छ, तर नियमावलीमा नियम ३६ सम्म मात्र रहेको छ, नियम ५४ छैन। दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा १२(२) बमोजिम अध्यक्षको पारिश्रमिक, सुविधा र सेवाका अन्य शर्त तथा काम, कर्तव्य र अधिकार नियमावलीमा व्यवस्थित हुनुपर्ने प्रावधान देखिन्छ तर सदस्यको हकमा केही पनि देखिँदैन। त्यसैले प्राधिकरणका अध्यक्षसहित ५ जना सदस्य रहेको प्राधिकरण आफैले आफ्नो सदस्यको पारिश्रमिक, सेवा शर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली बनाउँनु उपयुक्त नदेखिँदा यस सम्बन्धी व्यवस्था नियमावली मै गरेर सरकारबाट स्वीकृत गराउनुपर्ने देखिन्छ।

(५) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणका कर्मचारीहरूको सेवाका शर्तसम्बन्धी विनियमावली, २०७३

१. विनियमावलीको विनियम ६० मा, कर्मचारी कल्याण कोष, विनियम ६१ मा, औषधी उपचार कोष र विनियम ७४ मा, कर्मचारी सापटी कोष सम्बन्धी व्यवस्था छ। संस्थालाई आर्थिक दायित्व/भारपर्ने यस्ता कोषहरू विनियमावलीबाट स्थापना नगरी ऐन वा नियमावलीबाट व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ।
२. विनियमावलीको विनियम १०३ मा, कुनै पनि कर्मचारी विदा भुक्तान भएपछि हाजिर नभए स्वतः अवकाश हुने व्यवस्था छ। यसरी जानकारी तथा सुनुवाइको मौका नदिई स्वतः अवकाश गर्ने व्यवस्था प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत भएकाले कानून सङ्गत छैन।

३. विनियमावलीको विनियम १७१ मा, यस विनियमावलीको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न प्राधिकरणले आवश्यक आदेश वा निर्देशन जारीगर्न र सो प्रयोजनको लागि आवश्यक कार्यविधि बनाई लागूगर्न सक्ने प्रावधान छ। यहाँ प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गरिएकाले यो कानून सङ्गत छैन।

(६) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको कोष लगानी नीति, २०७४

प्राधिकरणको निर्णयबाट २०७४ माघ १२ गते, यो नीति स्वीकृत भएको देखिन्छ। र, यो ऐनको दफा ४४ र नियमावलीको नियम ४(ग) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाएको भनिएको छ। ऐनको दफामा कोषसम्बन्धी व्यवस्था मात्र रहेको छ भने लगानी नीति प्राधिकरणले बनाउँने भनेर ऐन वा नियमावलीले अधिकार प्रत्यायोजन गरेको पनि छैन। त्यसैगरी नियमावलीको नियम ४(ग) मा अध्यक्षको जिम्मेवारीभित्र कोषको रेखदेख र नियन्त्रण गर्ने भनिएको छ। यसको बूँदा नं. १० मा प्राधिकरणका अध्यक्षसहित पाँचजनाको कोष लगानी समितिको व्यवस्था रहेको छ। जुन नियमावलीको नियम ४(ग) तथा प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त प्रतिकूल छ।

(७) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण आर्थिक प्रशासन विनियमावली, २०७३

सरकारी आर्थिक कार्यविधि ऐन र नियमावलीमा भएका प्रावधान अनुरूप नै नगदी/जिन्सी धरौटी, खाता सञ्चालन, रकमान्तर, खर्चगर्ने व्यवस्था, पेशकी, लेखापरीक्षण, लिलाम बिक्री, बरबुझारथ आदि प्रावधान समावेश रहेको छ।

विनियमावलीको विनियम ८ मा, प्राधिकरणको कामको सिलसिलामा वा प्राधिकरणका कर्मचारीहरूलाई आवश्यक सुविधा सहूलियतहरू उपलब्ध गराउन प्रचलित कानूनमा उल्लेख भएबमोजिम छुट्टाछुट्टै कोषहरूको व्यवस्था गर्न सकिने व्यवस्था छ। कोषको स्थापना ऐनबाट हुनुपर्ने भएकाले यो व्यवस्था कानून सङ्गत छैन।

(८) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण खरिद विनियमावली, २०७३

प्राधिकरणले स्वीकृत गरेर विनियमावली बनाएको छ। यसको प्रकाशन कसरी हुन्छ। सरोकारवालाहरूले कसरी थाहा पाउँछन्। यो पनि महत्वपूर्ण पक्ष भएकोले मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत गरी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्नुपर्छ।

(९) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोष विनियमावली, २०६८

१. विनियमावलीको विनियम ३ मा, ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोषको स्थापना र सञ्चालनसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ३०(४) मा ग्रामीण क्षेत्रमा दूरसञ्चार सेवाको विकास, विस्तार र सञ्चालनका लागि प्राधिकरणले एक कोष खडा गर्ने र अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले प्राप्त गरेको वार्षिक आयको प्राधिकरणले तोकेबमोजिमको रकम प्रत्येक वर्ष सो कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। कोषको स्थापना जस्तो सारभूत विषय ऐनमा नै हुनुपर्ने हो। ऐनमा प्राधिकरणले स्थापना गर्न सक्ने भनेर अधिकार प्रत्यायोजन गरेको र यसरी विनियममा कोषको स्थापना गरेको प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त अनुकूल देखिएन।
२. विनियमावलीको विनियम १९(३) मा, उपविनियम (२) बमोजिम प्राधिकरण समक्ष पेश भएको विवाद प्राधिकरणको बैठकबाट समाधान गरिने र सो अन्तिम हुने व्यवस्था छ। न्यायिक कार्य विनियमावलीमा भन्दा पनि ऐनको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने विषय भएकाले र व्यक्तिको अदालत जान पाउने हक रोक्न नमिल्ने भएकाले यो व्यवस्था प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।

(१०) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सापटीसम्बन्धी कार्यविधि विनियमावली, २०६७

यो विनियमावली नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण कर्मचारीको सेवाका सर्तसम्बन्धी विनियमावलीको विनियमबमोजिम सापटी कोष खडा गर्न दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ६२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाएको भनिएको छ। तर ऐनको दफा ४४ ले प्राधिकरणको कोषको व्यवस्था गरेको भए तापनि सापटी कोष खडा गर्ने व्यवस्था नगरेकाले ऐन अन्तर्गत यो नियमावली बनेको मान्न सकिँदैन। यो कानून सङ्गत छैन।

निष्कर्ष

६.१ समग्र निष्कर्ष

- (१) विद्यमान नेपाली ऐनहरूमा प्रत्यायोजित विधायनलाई स्पष्टरूपमा परिभाषित गरिएको छैन। र, प्रत्यायोजित विधायनसँग सम्बन्धित अलग्गै विधायिकी कानून पनि बनेको छैन। विद्वानका पुस्तकहरूका परिभाषा र अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलनको अध्ययन गरी प्रत्यायोजित विधायनको वारेमा धारणा बनाइने गरेको र विवाद भएपछि अदालतमा मुद्दाको रोहमा प्रतिपादन हुने नजीरलाई पनि प्रत्यायोजित विधायनको परिभाषा र श्रोत मान्ने गरेको पाइयो।
- (२) विधायिकी कानून/ऐनले दिएको अधिकार प्रयोगगरी कार्यपालिका लगायतका निकायले प्रत्यायोजित विधायनको निर्माण गर्ने भएकाले ऐनले नै स्पष्ट गर्न नसक्दा कतिपय प्रत्यायोजित विधायनहरूले अधिकारको अनियन्त्रित उपभोग गरेकोसमेत देखियो। विधेयक पारित गर्ने समयमा प्रत्यायोजित व्यवस्थापनतर्फ ध्यान नदिने तर तत्काल कार्य गर्नको लागि कानूनी बाटो खोल्नुपर्ने जस्ता आवश्यकताको सिद्धान्तबमोजिम वैधानिक प्रावधान विना नै अनिगन्ति र अनियन्त्रित रूपमा प्रत्यायोजित विधायनहरू बन्ने/बनाउँने प्रवृत्ति देखियो।
- (३) यसका अतिरिक्त प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त अनुरूप कतिपय नियमावली, विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्डहरू नबनेका; ऐनको श्रोत नै उल्लेख नगरी प्रत्यायोजित विधायनहरू बनेका; अप्रासङ्गिक ऐनहरू उल्लेख गरी नियमावली र निर्देशिकाहरू बनेका; कुन ऐनको कुन दफा/उपदफाले प्रत्यायोजित गरेको अधिकारबमोजिम बनेको हो सो नखुलाइएका; प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजन गर्ने गरिएका; सरकारका तर्फबाट करोडौं अनुदान प्रदानगर्ने जस्तो विषय पनि निर्देशिकाको भरमा प्रदान गर्ने गरिएका; प्रत्यायोजित विधायनमार्फत न्यायिक अधिकारको प्रयोग गरिएका; सारवान कानूनको विषय पनि निर्देशिका तथा कार्यविधिमा राखिएका; ऐन तथा नियमावलीमा उल्लेख हुनुपर्ने विषय विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, आदेश आदिमा राखिएको पाइयो।

- (४) यसका साथै नियमावलीलाई विनियम वा अन्य तोकिएबमोजिम भन्ने अधिकार नभए तापनि अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने गरेको; ऐनले स्थापना गर्नुपर्ने कोष विनियमावलीले स्थापना गरेको; ऐनले तोकिएबमोजिम भनेर नियमावली बनाउँने परिकल्पना गरे तापनि नियमावली नबनाई विनियम बनाइएको; आफ्नो सेवा सुविधा निर्धारण आफैले गर्ने गरेको; नियमावलीहरूमा स्पष्ट व्यवस्था गर्नुपर्नेमा छोटकरी लेखी विनियमावलीमा व्यवस्था गरिएको र प्रत्यायोजित अधिकार पुनः प्रत्यायोजित हुने गरेको पाइयो । यसका साथै एउटै नियमावली बनाउँदा हुनेमासमेत धेरै निर्देशिकाहरू बनाइएको, बनेका प्रत्यायोजित विधायनहरूमध्ये नियमावली र आदेश बाहेक अन्य निर्देशिका, कार्यविधि लगायतका प्रत्यायोजित विधायन प्रकाशन गर्ने नगरिएको पाइयो ।
- (५) प्रत्यायोजित विधायन जारी गर्नुपूर्व पर्याप्त छलफल तथा अध्ययन हुन नसक्दा विवाद सिर्जना भइ मुद्दाको रोहबाट अदालतको फैसला/व्याख्या कुर्नुपर्ने अवस्था आएको पाइयो । जसको परिणामस्वरूप, प्रत्यायोजित विधायनले मूल ऐनको व्यवस्थालाई सङ्कुचन गर्न नसक्ने; गठन आदेश र नियमावलीको हैसियत समान हुने; प्रत्यायोजित अधिकार मूल ऐनको स्पष्ट अख्तियारी बेगर पुनः प्रत्यायोजन हुन नसक्ने; मूल ऐनमा नै लिन पाउँने भनी उल्लेख नभएको कर अनुसूचीमा उल्लेख हुँदैनमा सो कर उठाउने अधिकार स्वतः प्राप्त भएको मान्न नमिल्ने; सारवान विषयहरू ऐनमा नै राख्नुपर्ने लगायतका सिद्धान्तहरू सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादन भएको पाइयो ।

६.२ क्षेत्रगत निश्कर्ष

अध्ययन गरिएका तीनवटै क्षेत्रको प्रत्यायोजितको विधायनका अलग-अलग निश्कर्ष निम्नबमोजिम रहेको छः-

६.२.१ कृषि क्षेत्र

- (१) नेपालमा कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्ध राख्ने ११ वटा ऐनहरू अस्तित्वमा रहेका भए तापनि हालसम्म कृषिको सम्पूर्ण क्षेत्र समेटिनेगरी एउटै एकिकृत कृषि ऐन बन्न सकेको छैन । जुन बन्न आवश्यक छ ।
- (२) प्रत्यायोजित विधायनको श्रोत विधायिकाबाट निर्मित ऐन हुने र ऐनले दिएको अख्तियारी विपरीत प्रत्यायोजित विधायन बन्नै नसक्ने भए तापनि कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न १२ वटा निर्देशिका, कार्यविधि, मार्गदर्शन, मार्गचित्र र समितिहरू

मातृ-कानूनको स्रोत नखुलाई बनाइएका छन् भने एउटा निर्देशिका गलत स्रोत उल्लेख गरी बनाइएको छ। जुन प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, मर्म, मूल्यमान्यता विपरीत कार्य हो।

- (३) कृषि क्षेत्रमा ऐनले नियमावलीसम्म बनाउँने अधिकार प्रत्यायोजन गरेकोमा उक्त नियमावलीमा निर्देशिका, कार्यविधि, विनियम, आदेश लगायतका प्रत्यायोजित विधायन बनाउँन सक्नेगरी प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गरिएको छ। नियमावलीमात्र होइन, विनियमावली, निर्देशिका र कार्यविधिहरूले समेत भटाभट अधिकार प्रत्यायोजन गरेका छन्। जुन प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्तको विपरीत कार्य हो।
- (४) विधायिकी कानून(ऐन)ले दिएको अख्तियारी विना राज्यकोषमा भार पर्नेगरी कुनै पनि प्रत्यायोजित विधायन बनाउँन नमिल्ने सिद्धान्तको विपरीत कृषि क्षेत्रमा २ वटा निर्देशिकाहरू राज्यकोषमा भार पर्नेगरी अनुदान दिनकै लागि बनाइएका छन्।
- (५) न्यायिक कार्य सारवान कानूनको विषय भएको र यो ऐनबाट मात्र कार्यान्वयन हुनुपर्ने भए तापनि कृषि क्षेत्रका ४ वटा निर्देशिका तथा कार्यविधिहरूमा अनुदान दिने, कालासूचीमा राख्ने, उजुरी लिने, कारबाही गर्ने, दर्ता खारेजी गर्ने, पुनरावेदन सुन्ने, मुद्दा अन्तिम हुने जस्ता न्यायिक प्रावधानहरू रहेका छन्। जुन प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्तको विपरीत छ।
- (६) पूर्व/भूतप्रभावी हुने गरी कानून बनाउँन नपाइँने भए तापनि जीवनाशक-विषादी नियमावली, २०५०, जीवनाशक-विषादी ऐन, २०४८ जारी भएको सालदेखि नै लागू हुनेगरी बनाइएको छ। जो कानूनको सर्वमान्यत सिद्धान्त विपरीत छ।
- (७) रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ को आधारमा रासायनिक मल निर्देशिका, २०५७ बनेको पाइन्छ। उक्त निर्देशिकाको दफा ८ ले दर्ता खारेजी गर्ने, पुनरावेदन सुन्ने, मुद्दा अन्तिम हुने जस्ता ऐनमा हुनुपर्ने न्यायका सारवान बिषयहरूको व्यवस्था गरेको छ। जो प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।

६.२.२ उर्जा क्षेत्र

- (१) उर्जा क्षेत्रमा हालसम्म तीनवटा ऐनहरू विद्यमान छन्। उर्जा क्षेत्रमा ऐनले नियम बनाउँने अधिकारसम्म प्रत्यायोजन गरेका भए तापनि नियमावलीभन्दा कार्यविधि र निर्देशिकाहरू हावी भएको देखिन्छ। उदाहरणका रूपमा, ऐनले नियमावलीबाट

निर्देशिका र कार्यविधि बनाउँन पाउँने गरी अधिकार प्रत्यायोजन नगरेको भए तापनि विद्युत् नियमावली, २०५० को तेस्रो संशोधन (२०६६।३।२३) ले नियम ९४(क) थप गरी निर्देशिका र कार्यविधि बनाउँन सक्ने व्यवस्था गरी प्रत्यायोजित अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गरेको छ। जुन विधिसम्मत छैन।

- (२) विद्युत् आयोजनाको अनुमतिपत्रसम्बन्धी निर्देशिका, २०७५ ले अनुमतिपत्र रद्द गर्नेदेखि सजायको ढाँचासमेत समावेश गरेको छ। वास्तवमा अनुमतिपत्र रद्द गर्ने बिषय ऐनमा र ढाँचा नियमावलीमा तोक्नुपर्ने बिषय हो। यो व्यवस्था प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त विपरीत छ।
- (३) विद्युत् वितरण विनियमावली, २०६९ को विनियम ४४ ले प्राधिकरणले गर्ने भनी उल्लेख भएको बिषयमा निर्णय गर्ने अधिकार मुख्य प्रशासकीय अधिकृतलाई हुने र मुख्य प्रशासकीय अधिकृतलाई भएको केही वा सबै अधिकार निजले आफू मातहतका कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने भनी ऐन विपरीत अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गरेको छ। त्यसैगरी विनियम ४५ ले पुनरावेदन सुन्ने, धरौटी लिने, पुनरावलोकन समितिबाट भएको निर्णय अन्तिम हुने जस्ता न्यायिक व्यवस्था गरेको छ, जबकी नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४१ को दफा ३९ मा मुद्दाको सुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार जिल्ला अदालतलाई हुने व्यवस्था छ।
- (४) विद्युत् नियमन आयोग ऐन, २०७४ को दफा ४९ ले अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने, दफा ४१ ले नियम बनाउँन सक्ने, दफा ४२ ले विनियम बनाउँन सक्ने, दफा ४३ ले निर्देशिका, मापदण्ड वा संहिता बनाई लागू गर्न सक्ने भन्ने व्यवस्था गरी ऐनले नै अधिकार प्रत्यायोजनको दायरा फराकिलो पारेको छ। यो सकारात्मक व्यवस्था हो।
- (५) विद्युत् नियमन आयोग ऐन, २०७४ को दफा ४१ बमोजिम विद्युत् नियमन आयोग नियमावली, २०७५ ले विद्युत् महसुल निर्धारण गर्ने, प्रसारण दस्तुर तोक्ने, सेवा शुल्क तोक्ने लगायतका विविध बिषयमा व्यवस्था गरेको छ।
- (६) विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४१ को दफा १९(घ) मा, विद्युत् महसुल र विद्युत्सम्बन्धी सेवा शुल्क निर्धारण गर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको र विद्युत् नियमन आयोग ऐन, २०७४ को दफा १३ मा महसुल निर्धारण गर्ने तथा विद्युत् खरिद बिक्रीको नियमन गर्ने भन्ने व्यवस्था रहेकोले कुन निकायले विद्युत् महसुल निर्धारण गर्ने भन्नेमा अन्योलता सिर्जना गरेको छ।

६.२.३ दूरसञ्चार क्षेत्र

- (१) दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा १२(२) ले कर्मचारीको सेवा सुविधा तोकिएबमोजिम हुने; दफा १५ मा प्राधिकरणले अनुमतिप्राप्त व्यक्तिलाई आदेश वा निर्देशन दिन सक्ने; दफा ५२ मा निर्देशिका बनाउने सक्ने; दफा ५६ मा अधिकार प्रत्यायोजन; दफा ६१ मा नेपाल सरकारले नियम बनाउने अधिकार; र दफा ६२ मा प्राधिकरणले विनियम बनाउने अधिकार जस्ता विषयहरू समेटिएका छन् ।
- (२) दूरसञ्चार क्षेत्रका प्रत्यायोजित विधायनहरू हेर्दा ऐनमा उल्लेख हुनुपर्ने कतिपय विषयहरू नियमावलीमा भएको र नियमावलीमा उल्लेख हुनुपर्ने कतिपय विषयहरू निर्देशिका तथा कार्यविधिहरूमासमेत राखिएको र ऐन विपरीत नियमावलीले निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउने सक्नेगरी अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गरिएको पाइन्छ ।
- (३) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणले प्राधिकरणको अध्यक्षको सेवा सर्त तथा सुविधा विनियमावली र सदस्यहरूको सेवा सर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावलीसमेत बनाई अध्यक्ष सहित पाँच जना सदस्य रहने बोर्डले आफ्नो सेवा सुविधा आफैँ तोकिएको पाइन्छ । नियमावलीमा हुनुपर्ने यो विषय प्रत्यायोजित विधायन तथा कानूनी सिद्धान्त विपरीत अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गरी विनियमावलीमा राखिएको छ । यो व्यवस्था ऐन विपरीत भएकोले अमान्य हुन्छ ।
- (४) नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण कर्मचारीको सेवा सर्तसम्बन्धी विनियमावली, २०७३ ले विदा भुक्तानी भएपछि हाजिर नभए स्वतः अवकाश हुने प्रावधान राखेको छ । प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत सुनुवाईको मौकासमेत नदिई अवकाश दिने विषय ऐनमासमेत राख्न नमिल्नेमा विनियममा राखिएकाले यो अमान्य हुन्छ ।

सुभावावहल

स्पष्ट छ, प्रत्यायोजित विधायन एक प्रकारको अरुचिकर आवश्यकता हो । यसको अभावमा एकातिर राज्यसञ्चालन तथा संविधान र कानूनको कार्यान्वयनको गति ढिमा हुने सम्भावना रहन्छ भने अर्कोतिर यसको दुरुपयोग हुँदा विविध प्रकारका अनियमितता र कुशासनका साथै कानूनी शासनको स्थापना गर्न कठिनाई उत्पन्न हुन्छ । त्यसैले यसको नियन्त्रण जरूरी हुन्छ । र, यसलाई नियन्त्रण गर्ने प्रमुख निकायहरू संसद् (समिति र सांसद समेत) र अदालत हुन् । प्रकाशन, आमसञ्चार र नागरिक समाज पनि यसको नियन्त्रणमा सहायक हुन सक्छन् ।

प्रत्यायोजित विधायनको निर्माण नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारहरू, स्वायत्त सङ्घ/संस्थाहरू, संवैधानिक निकायहरूले गर्ने भएकाले यी निकायहरूले प्रत्यायोजित विधायन निर्माणकै क्रममा स्वनियन्त्रण गर्नसके सबैभन्दा उत्तम हुन्छ । यी निकायहरू प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा, मूल्यमान्यता र अखितयारीभित्र बसिदिए उत्तम हुन्छ । यसका अलावा संसदले ऐन पारित गर्ने क्रममै यसलाई नियन्त्रण गर्नु उत्तम हुन्छ । ऐनमै आवश्यक प्रत्यायोजित विधायनको स्पष्ट नाम, सीमा र समयसीमा उल्लेख गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रत्यायोजित विधायनको नियन्त्रणका थप सुभावहरू निम्नबमोजिम रहेका छन्:—

७.१ सरकारलाई सुभावा

- (१) प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी एक छुट्टै ऐन निर्माणका लागि विधेयक तर्जुमा गरी संसद्मा दर्ता गर्ने ।
- (२) ऐनले अधिकार प्रत्यायोजन गरेको विषय, क्षेत्र, शीर्षक, सीमा र अखितयारीभित्र रहेर मात्र प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाउने ।
- (३) कुनै पनि नयाँ, वा एकीकरण, वा संहिताकरण, वा संशोधन विधेयक र प्रत्यायोजित विधायनको तर्जुमाको क्रममा आम नागरिक, सम्बन्धित सरोकारवाला र विज्ञहरूसँग पर्याप्त र खुल्ला परामर्श गर्ने ।

- (४) कुनै पनि ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायन तर्जुमा गर्नुपूर्व त्यसको अध्ययन, विज्ञसँगको परामर्श र सार्वजनिक छलफलका लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने ।
- (५) संसद्मा दर्ताहुने प्रत्येक विधेयकमा प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी विस्तृत टिप्पणी संलग्न हुनुपर्ने र सो टिप्पणीमा कहाँ कहाँ, के के र कति विषयमा (नाम, संख्या र सीमा) अधिकार प्रत्यायोजन हुने हो र किन आवश्यकता छ भन्ने कुराहरू स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- (६) ऐन प्रमाणीकरण भएको मितिले कति समयभित्र नियमावली बन्नुपर्ने हो र तोकिएको समय सीमाभित्र नियमावली बन्न नसकेमा उचित कारण सहित संसद्लाई जानकारी गराउनुपर्ने व्यवस्था ऐनमा नै स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- (७) नियमावलीभन्दा विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड जस्ता विधायनहरू बनाउँन बढी अग्रसर हुने तथा एकीकृत रूपमा बन्नु पर्नेमा विभिन्न विषयका किसिम किसिमका कार्यविधि वा निर्देशिकाहरू बन्ने/बनाउँने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहि गर्नुपर्ने ।
- (८) जुनसुकै प्रत्यायोजित विधायन बन्दा/बनाउँदा कानूनको स्रोत उल्लेख गरेर मात्र बनाइनुपर्ने, असम्बन्धित कानूनको स्रोत उल्लेखगरी वा कुनै पनि स्रोत उल्लेख नगरी प्रत्यायोजित विधायन बनाउँने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहि गर्नुपर्ने ।
- (९) प्रत्येक बर्ष बजेटमा समावेश हुने कार्यक्रमका लागि नियमावली बनाएर मात्र खर्चगर्ने व्यवस्था गर्ने र नियमावली बाहेक अन्य विनियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड जस्ता प्रत्यायोजित विधायनको आधारमा खर्चगर्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- (१०) ऐन र नियमावलीमा हुनुपर्ने सारवान विषयहरूलाई त्यहाँ नराखी सकेसम्म विनियमावली लगायतका प्रत्यायोजित विधायनहरूमा राख्न खोज्ने र प्रत्यायोजित अधिकारलाई पुनः प्रत्यायोजन गर्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- (११) नेपाल सरकारको कुनै पनि मन्त्रालय वा मन्त्रालय अन्तर्गतका निकाय वा सङ्गठित संस्थाहरूले प्रत्यायोजित विधायन बनाउँदा कानून मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयको अनिवार्य सहमति लिई नेपाल सरकारको स्वीकृतिपछि मात्र लागूहुने व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

- (१२) सरकार, मन्त्रालय, मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरू, सङ्गठित संस्था वा कानूनद्वारा स्थापित कुनै निकायहरूबाट निर्माण भएका सबै प्रत्यायोजित विधायनलाई अनिवार्य रूपमा प्रकाशन (नेपाल राजपत्र, वा प्रदेश राजपत्र, वा स्थानीय राजपत्र र विद्युतीय माध्यमाबाट) गर्नुपर्ने बाध्यतात्मक व्यवस्था गर्ने ।
- (१३) स्वायत्त संस्थाहरूको सञ्चालक समितिले आफूखुसी नियम, विनियम वा निर्देशिका बनाई खर्च गर्ने, सुविधा लिने, कोष स्थापना गर्ने जस्ता कार्यहरू गरेको देखिएकोले त्यस्ता कार्यहरूलाई प्रथमतः तालुक मन्त्रालयबाट नै नियन्त्रण गरिनुपर्ने ।
- (१४) प्रत्येक प्रत्यायोजित विधायनलाई संसद्को सम्बन्धित समितिमा अनिवार्य रूपमा पेशगरी समितिको अनुमतिबाट मात्र लागू गर्न सक्ने प्रावधान सम्बन्धित विधायनमै राख्नुपर्ने ।
- (१५) प्रत्यायोजित विधायन संशोधन हुने भएमा संशोधन गर्नुपर्नाको कारणसमेत उल्लेख गरी सम्बन्धित संसदीय समितिमा पेशगरी पुनः स्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- (१६) प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत हुनेगरी सारवान कानूनमा रहनुपर्ने न्यायिक विषयमा प्रत्यायोजित विधायनहरू निर्माण गर्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने ।
- (१७) स्वायत्त निकायले प्रत्यायोजित विधायन बनाउँदा सरोकारवाला निकाय तथा समूहहरूसँग समेत परामर्श लिई स्वायत्त निकायको सर्वोच्च अङ्ग वा सभामा पेशगरी व्यापक छलफल गरेर मात्र बनाउने र सो कार्यान्वयन गर्नुपूर्व सम्बन्धित मन्त्रालयकोसमेत स्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- (१८) सर्वोच्च अदालतबाट न्यायिक पुनरावलोकनका क्रममा खारेज गरेका प्रावधान वा तिनका कुनै दफा/उपदफाहरूलाई सम्बन्धित निकायले तत्काल सच्याई त्यसको जानकारी सम्बन्धित संसदीय समितिलाई गराउनुका साथै संशोधित विधायनलाई तत्काल प्रकाशन गर्नुपर्ने ।

७.२ संसदलाई सुभावा

प्रत्यायोजित विधायन नियन्त्रणमा संसद्, संसदीय समिति र सांसद्हरूको आ-आफ्नै भूमिका हुने भएकाले संसद्ले यो विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । आफूले प्रत्यायोजन गरेको अधिकार विधायकी मनसाय तथा प्रत्यायोजित विधायनको सिद्धान्त, सीमा र अख्तियारी अन्तर्गत बने वा बनेन र नबनेका भए कसरी नियमन गर्ने भन्ने वारेमा संसद्ले निम्नकार्यहरू गर्नुपर्ने देखिन्छः-

- (१) प्रत्यायोजित विधायनसम्बन्धी छुट्टै ऐन बनाउँनका लागि सरकारसँग आवश्यक छलफल र पहल गर्ने ।
- (२) प्रत्येक विधेयक पारित गर्ने वेलामा नै सम्बन्धित कानूनमा प्रत्यायोजित विधायनको आवश्यकता छ वा छैन, छ भने के के बनाउँने, कति बनाउँने र कहिलेसम्म बनाउँने भन्ने वारेमा पर्याप्त छलफल गरी आवश्यकता, समय, र सीमा प्रष्ट रूपमा उल्लेख गर्ने ।
- (३) कृषिको क्षेत्रमा हालसम्म बनेका कानूनहरूले सम्पूर्ण कृषिक्षेत्र समेट्न नसकेको हुँदा कृषिसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरूको विधायनोत्तर अवस्थाको परीक्षण (Post-Legislative Scrutiny) गरी सबै विषयवस्तुहरू समेटेर एउटा छुट्टै एकिकृत कृषि ऐन बनाउँन सरकारसँग पहल गर्ने ।
- (४) उर्जाको क्षेत्रमा विद्युत् ऐन, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन र विद्युत् नियमन आयोग ऐन बनेको देखिन्छ । यी ऐनहरूका केही प्रावधानहरू दुवै ऐनमा रहेकोले कार्यान्वयनमा क्षेत्राधिकारको विवाद हुनसक्ने तथा केही प्रावधानहरू एकअर्कामा छ्यास्मिस् रूपमा रहेकोले कार्यान्वयनमा अन्योलता सिर्जना हुनसक्ने देखिएको छ । तसर्थ विद्युत्को क्षेत्रका ऐनहरू पुरानो भइसकेको र समयसापेक्ष उचित कानूनी व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिएकाले विद्युत्सँग सम्बन्धित सम्पूर्ण ऐनहरूको एउटै एकिकृत/छाता ऐन (Umbrella Act) तर्जुमा गर्न सरकारसँग पहल गर्ने ।
- (५) बनेका प्रत्यायोजित विधायनहरू अनिवार्य रूपमा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गर्न विधेयक पारित गर्ने वेलामा विधेयकमै प्रत्यायोजित विधायनहरू प्रकाशन गरेको मितिदेखि लागूहुने भन्ने वाक्यांश राख्ने ।
- (६) प्रत्यायोजित विधायनहरू लागू हुनुपूर्व सम्बन्धित संसदीय समितिमा पेशगरी सो समितिको स्वीकृतिपछि मात्रै लागूहुने व्यवस्था ऐनमै गर्नुपर्ने ।
- (७) कुनै पनि प्रत्यायोजित विधायनको मस्यौदा सर्वसाधारणहरूको सुझाव लिनका लागि निश्चित समयसीमा तोकी प्रकाशन गर्नुपर्ने र अनिवार्य रूपमा सरोकारवालाहरूको सुझाव लिइनुपर्ने व्यवस्था ऐनमा नै गर्नुपर्ने ।

७.३ संसदीय समितिलाई सुझाव

- (१) विधेयकमा रहेको प्रत्यायोजित व्यवस्थापनसम्बन्धी टिप्पणीमाथि सम्बन्धित समितिमा आवश्यकतानुसार विज्ञहरूको समेत परामर्श लिई प्रयाप्त अध्ययन तथा

छलफलगरी आवश्यक प्रत्यायोजित विधायनको नाम, सीमा र समयसमेत उल्लेख गरेर मात्रै विधेयकउपरको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने ।

- (२) प्रत्येक प्रत्यायोजित विधायनलाई कार्यान्वयन गर्नुपूर्व संसद्को सम्बन्धित समितिमा पेशगरी अनिवार्य रुपमा स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था सम्बन्धित विधेयक वा ऐनमै गर्नुपर्ने ।
- (३) त्यसरी स्वीकृति प्रदान गरिएका प्रत्यायोजित विधायनहरू सङ्घीय संसद्को सम्बन्धित समितिको रजिष्टरमा दर्तागरी अभिलेख राख्नुपर्ने ।
- (४) प्रत्येक प्रत्यायोजित विधायनहरूलाई सङ्घीय संसद्को प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिमा अनिवार्य रुपमा पेश हुनुपर्ने र सो समितिले अध्ययन गरी आवश्यक संशोधनका लागि निर्देशन दिन सक्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (५) निर्माण भई लागू भइसकेका प्रत्यायोजित विधायनहरूको विधायनोत्तर अवस्थाको परीक्षण (Post-Legislative Scrutiny) गरी त्यसलाई सुधार, संशोधन वा खारेज गर्नुपर्ने अवस्था देखेमा त्यसका लागि सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।
- (६) समितिमा आएका विधेयकउपर हतारमा छलफल गरी, “यस ऐन कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक नियम, विनियम र निर्देशिकाहरू बनाउन सक्नेछ” भन्ने जस्तो एकमुष्ट र व्यापक अधिकार प्रत्यायोजन नगरी प्रत्यायोजित विधायनको नाम, सीमा र समयसीमा समेत स्पष्ट तोक्यो प्रतिवेदन तयारगर्न पहल गर्ने ।
- (७) विधेयकका दफैपिच्छे प्रत्यायोजित विधायनको व्यवस्था गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साही गरी कुनै एक दफामा मात्र यसलाई स्पष्ट रुपमा राख्न पहल गर्ने ।

७.४ नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई सुभावा

- (१) विद्युत् नियमन आयोगसँगको अधिकारक्षेत्र बाफिने अवस्थाको कानूनी हल खोज्नुपर्ने ।
- (२) विद्युत् उत्पादन गर्ने प्रवर्द्धकहरूसँग गर्ने ग्रिड कनेक्सन एग्रीमेन्ट, विद्युत् खरिद सम्झौता आदि दुवै पक्षको करारीय सम्झौताको विषय नबनाई छुट्टै विनियममा समावेश गरी सबै प्रवर्द्धकहरूलाई समान मापदण्ड लागू हुनेगरी बनाउनुपर्ने ।

- (३) पानीको वहाव कम हुनगई उत्पादन घटेमा त्यस प्राकृतिक कारणको जिम्मेवार प्रवर्द्धकलाई बनाई हर्जना लिने कार्य विधिसङ्गत नहुँने हुँदा कानूनी प्रावधानको अभावमा करारीय व्यवस्थाबाट यो प्रावधान राख्न नमिल्ने ।
- (४) विद्युत् उत्पादनको लागि निजी लगानीका प्रवर्द्धकहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहने भएकोले सम्झौताबमोजिम समयमै प्रसारण लाईन बनाई दिई निजी लगानीकर्ताको लगानी जोखिम घटाउन सहयोग गर्नुपर्ने ।
- (५) उर्जाको क्षेत्रमा अख्तियारी विना प्रत्यायोजित अधिकारको पुनः प्रत्योजन गर्ने, राज्यकोषमा भार पार्ने र सारवान कानूनमा हुनुपर्ने आर्थिक तथा न्यायिक विषयहरू समेटेर प्रत्यायोजित विधायनहरू बनाउने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने ।

७.५ नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणलाई सुझाव

- (१) ऐनमा उल्लेख हुनुपर्ने विषयहरू नियमावलीमा र नियमावलीमा उल्लेख हुनुपर्ने विषयहरू निर्देशिका र कार्यविधिहरूमासमेत राखी प्रत्यायोजित विधायन बनाउने प्रवृत्तिलाई निरुत्साही गर्नुपर्ने ।
- (२) सेवाशुल्क प्राधिकरणबाट तोकिएको मापदण्ड अनुरूप हुने व्यवस्था विधिसम्मत नभएकाले यस्ता विषय नियमावलीमा नै तोक्नुपर्ने ।
- (३) नियमावलीले अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गर्नेगरी निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने व्यवस्था राखेकोमा सो नियमावलीमै राख्ने ।
- (४) प्राधिकरणका अध्यक्ष सहित सदस्यहरूको पारिश्रमिक, सेवाका शर्त तथा सुविधाहरू आफैँ तोक्यो विनियमावली बनाउनु विधिसम्मत नभएकाले यस्ता विषय नियमावलीमै उल्लेख गर्नुपर्ने ।
- (५) संस्थालाई आर्थिक भार पर्नेगरी कर्मचारी कल्याण कोष, औषधी उपचार कोष, कर्मचारी सापटी कोष जस्ता कोषहरू विनियमावली बनाई स्थापना गरिएको देखिएकोले यस्ता कोषहरू विनियमावलीमा नराखी ऐन वा नियमावलीबाट व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (६) कर्मचारी विदा भुक्तानी भएपछि हाजिर नभए स्वतः अवकाश हुने प्रावधान सारवान कानूनको विषय र प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त विपरीत हुने भएकाले सुनुवाइको मौका दिई अवकाश दिने जस्ता विषय ऐन वा नियमावलीमा राख्नुपर्ने ।

- (७) ऐन वा नियमावलीमा उल्लेख हुनुपर्ने आर्थिक प्रशासनसम्बन्धी कुराहरू प्राधिकरणले बनाएको तत्सम्बन्धी विनियमावलीमा व्यवस्था भएबमोजिम हुनेछ भनि तेस्रो संशोधनबाट विनियमावली बनाउँने अधिकार नियमावलीले प्रत्यायोजन गरेको व्यवस्था नमिलेकाले सो व्यवस्था हटाउनुपर्ने ।
- (८) नीति आफैँमा कानून नभएको र ऐन वा नियमावलीले नीति बनाउँने कुरा उल्लेख नगरेको सम्बन्धमा प्रत्यायोजित विधायनको श्रोतबाट नीति बनाई कानून सरह कार्यान्वयन गर्न नमिल्ने ।

सन्दर्भ सामाग्री

- नेपालको संविधान । काठमाण्डौं : नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति
- कानून व्याख्या सम्बन्धि ऐन २०१० । काठमाण्डौं : नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति
- राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ । काठमाण्डौं : सङ्घीय संसद् सचिवालय ।
- प्रत्यायोजित विधायनलाई व्यवस्थित गर्ने निर्देशिका, २०७५ ।
- कम्पनी ऐन २०६३ । काठमाण्डौं : नेपाल सरकार, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति
- नेपाल कानून पत्रिका । काठमाण्डौं : सर्वोच्च अदालत ।

कृषिसँग सम्बन्धित ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरू

- नेपाल असल कृषि अभ्यास कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५ ।
- सहकार्यमा तरल नाईट्रोजन ग्यास सञ्चालन उत्पादन तथा आपूर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७१ ।
- अलैचीको रोग व्यवस्थापन तथा नर्सरी स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७० ।
- राष्ट्रपति उत्कृष्ट पुरस्कार कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७१ ।
- उद्यमी किसान र बेरोजगार युवाका लागि आवासीय कृषि तालिम कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५ ।
- प्राञ्चारिक कृषि प्रवर्द्धन मिसन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५ ।
- बिउ-बिजन उत्पादनको प्राविधिक परीक्षण निर्देशिका, २०७५ ।
- शीत भण्डार गृह स्थापना कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७४ (प्रथम संशोधन २०७५) ।
- कृषि पूर्वाधार विकास तथा कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ ।
- प्राञ्चारिक कृषि उत्पादनको सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६९ ।
- जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५० ।
- प्रशोधित पिउने पानी उत्पादन मापदण्डसम्बन्धी निर्देशिका, २०७४ ।
- कृषिसँग सम्बन्धित सहकारी तथा सङ्घसंस्थाहरूलाई कृषि विकासका लागि प्रदान गरिने अनुदान कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७३ ।
- आ.ब. २०७५/०७६ को नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७५ ।
- पशुपंक्षी विकासका क्षेत्रमा गठित राष्ट्रिय सल्लाहकार समितिहरू, २०७२ ।
- कृषि प्राविधिक कार्यसमूह कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६५ ।

- बाली निरीक्षक बिउ-बिजन नमुना सङ्कलन तथा बिउ-बिजन विश्लेषकको नियुक्ती अनुमतिमत्र दिने व्यवस्था र अनुगामनसम्बन्धी निर्देशिका, २०७३ ।
- कृषि पशुपंक्षी भूमि व्यवस्था र सहकारी क्षेत्र रुपान्तरणको मार्गचित्र, २०७५ ।
- रासायनिक मल निर्देशिका, २०५७ ।
- रासायनिक मल (नियन्त्रण) आदेश, २०५५ ।

कृषिसँजा सम्बन्धित नीतिहरू

- राष्ट्रिय बिउ-बिजन नीति, २०५६ ।
- राष्ट्रिय चिया नीति, २०५७ ।
- राष्ट्रिय कफी नीति, २०६० ।
- राष्ट्रिय मल नीति, २०५८ ।
- राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ ।
- विज्ञान तथा प्रविधि नीति, २०६१ ।
- कृषि जैविक विविधता नीति, २०६३, (पहिलो संशोधन २०७१) ।
- कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३ ।
- जैविक प्रविधि नीति, २०६३ ।
- दुग्ध विकास नीति, २०६४ ।
- औद्योगिक नीति, २०६७ ।
- जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७ ।
- खर्क नीति, २०६८ ।
- पंक्षीपालन नीति, २०६८ ।
- आपूर्ति नीति, २०६९ ।
- पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९ ।
- राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९ ।
- राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०५९ ।
- सिँचाई नीति, २०६० ।
- कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०५९ ।
- वन नीति, २०७१ ।
- विकास सहायता नीति, २०७१ ।
- भु-उपयोग नीति, २०७२ ।
- वाणिज्य नीति, २०७२ ।
- सार्वजनिक निजी साभेदारी नीति, २०७२ ।
- मौरी प्रवर्द्धन नीति, २०७३ ।

उर्जासँजा सम्बन्धित ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरू

- विद्युत् ऐन २०४९ ।
- विद्युत् नियमावली, २०५० ।

- विद्युत् नियमन आयोग ऐन, २०७४ ।
- विद्युत् नियमन आयोग नियमावली, २०७५ ।
- नेपाल विद्युत् प्राधिकरण ऐन, २०४१ ।
- वन ऐन, २०४९ ।
- वन नियमावली, २०५१ ।
- वैदेशिक विनिमय नियमित गर्ने ऐन, २०१९ ।
- विद्युत् वितरण नियमावली, २०६९ ।
- जलविद्युत् विकास नीति, २०५९ ।
- विद्युत् आयोजनाको अनुमतीपत्रसम्बन्धी निर्देशिका, २०७३ ।
- जलविद्युत् आयोजना विकास सम्झौतासम्बन्धी कार्यविधि, २०६९ ।
- नेपाल विद्युत् प्राधिकरण विद्युत् वितरण नियमावली, २०६९ ।
- विद्युत् आयोजनाको लागि विदेशी विनिमय सुविधा सिफारिससम्बन्धी निर्देशिका, २०७१ ।
- वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी कार्यविधि, २०६३ ।
- संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण एवम् सडकनसम्बन्धी कार्यनीति, २०६५ ।
- जग्गाको हदबन्दी छुट दिने सम्बन्धी आदेश, २०७४ ।
- सरकारी जग्गा दर्ता तथा लिजमा उपलब्ध गराउनेसम्बन्धी कार्यनीति, २०७१ ।

दूरसञ्चारसँग सम्बन्धित ऐन तथा प्रत्यायोजित विधायनहरू

- दूरसञ्चार ऐन, २०५३ ।
- दूरसञ्चार नियमावली, २०५४ ।
- दूरसञ्चार पूर्वाधारसम्बन्धी नियमावली, २०७४ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको अध्यक्षको सेवाशर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०७१ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सदस्यहरूको सेवाशर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०७१ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणका कर्मचारीहरूको सेवाका शर्तसम्बन्धी विनियमावली, २०७३ ।
- दूरसञ्चारका पूर्वाधार सहप्रयोगसम्बन्धी निर्देशिका, २०७२ ।
- दूरसञ्चार नीति, २०६० ।
- दूरसञ्चार सेवाको रेडियो फ्रिक्वेन्सी बाँडफाँड तथा मूल्यसम्बन्धी नीति, २०६९ ।
- ब्रोडव्याण्ड नीति, २०७१ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको कोष लगानी नीति, २०७४ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण आर्थिक प्रशासन विनियमावली, २०७३ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण खरिद विनियमावली, २०७३ ।
- सेवाप्रदायक तोक्नेसम्बन्धी कार्यविधि विनियमावली, २०६४ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण उजुरी कारबाहीसम्बन्धी कार्यविधि विनियमावली, २०६८ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सापटीसम्बन्धी कार्यविधि विनियमावली, २०६७ ।
- नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको कार्य सम्पादनका सम्बन्धमा बनेको विनियमावली, २०६८ ।

सङ्घीय संसद

राष्ट्रिय सभा

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति

सिंहदरवार, काठमाडौं

फोन नं. ००९७७-१४२११९६२/१४२००२६१

संसद सहयोग परियोजना

संयुक्त राष्ट्र-सङ्घीय विकास कार्यक्रम

तारा हाउस, पो.ब.नं. १०७

सानेपा, ललितपुर, नेपाल

फोन नं. ००९७७-१५०१३०५६

URL: np.undp.org/psp